

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

**Diplomová práce**

Bc. Denisa Domesová

**Šikana na 2. stupni ZŠ – realizace preventivních aktivit  
školními metodiky prevence**

Olomouc 2018

Doc. PhDr. Tomáš Čech, Ph.D.

## Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Šikana na druhém stupni ZŠ – realizace preventivních aktivit školními metodiky prevence*“ zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 20.6. 2018

Podpis: .....

Bc. Denisa Domesová

## **Poděkování**

Touto cestou bych chtěla poděkovat Doc. PhDr. Tomáši Čechovi, Ph.D.. za odborné vedení, cenné rady a připomínky v průběhu psaní a realizace diplomové práce.

Velké poděkování patří rovněž ředitelům a školním metodikům prevence oslovených základních škol, kteří mi svou ochotou ke spolupráci umožnili realizaci výzkumu.

Děkuji své rodině za podporu při studiu.

## ANOTACE

<b>Jméno a příjmení:</b>	Denisa Domesová
<b>Katedra:</b>	Ústav pedagogiky a sociálních studií
<b>Vedoucí práce:</b>	Doc. PhDr. Tomáš Čech, Ph.D.
<b>Rok obhajoby:</b>	2018

<b>Název práce:</b>	Šikana na 2. stupni ZŠ – realizace preventivních aktivit školními metodiky prevence
<b>Název v angličtině:</b>	Bullying at the second grade of primary school – implementation of preventive activities by the methodologists of prevention
<b>Anotace práce:</b>	<p>Cílem diplomové práce je podchytit a analyzovat zkušenosti školních metodiků prevence v oblasti primární prevence šikany a realizace preventivních aktivit na 2. stupni ZŠ. Práce je rozdělena na dvě části - teoretickou a empirickou. Teoretická část nejprve vymezuje základní pojmy související se šikanou ve školním prostředí. Dále se zaměřuje na prevenci rizikového chování, kde se soustředí především na primární prevenci šikany. Charakterizuje činnost školního metodika prevence a uvádí klíčové subjekty a dokumenty týkající se primární prevence.</p> <p>Hlavním cílem empirické části je podchytit a analyzovat zkušenosti školních metodiků prevence v oblasti primární prevence šikany a realizace preventivních aktivit na druhém stupni ZŠ. Zvolen je kvalitativní přístup a pro sběr dat je využita metoda polostrukturovaného interview, která poskytuje zdroj informací pro následující metodu analýzy – zakotvené teorie. Dílčími cíli praktické části je: podchytit zkušenosti školních metodiků prevence v oblasti realizace preventivních aktivit na druhém stupni ZŠ; zmapovat</p>

	<p>preventivní strategie a programy na prevenci šikany; zjistit, s kým a jakým způsobem školní metodici prevence na preventivních aktivitách spolupracují a odhalit bariéry, limity, na které metodici prevence při své práci narážejí.</p>
<p><b>Klíčová slova:</b></p>	<p>rizikové chování, šikana, prevence, primární prevence, školní metodik prevence, preventivní aktivity, spolupráce, zkušenost, preventivní program školy.</p>
<p><b>Anotace v angličtině:</b></p>	<p>The aim of the diploma thesis is to detect and analyse the experience by the school methodologists of prevention in the field of primary prevention of bullying and the implementation of preventive activities at elementary school. The thesis is divided into two parts - theoretical and empirical. The theoretic part as first defines the basic concepts which are related with bullying in the school environment. It is focused also on the prevention of risk behaviours, prevention and mainly primary prevention of bullying. It characterizes the activity of the methodologists of prevention and the key subjects and documents related to primary prevention.</p> <p>The main objective of the empirical part is to capture and analyze the experience of school methodologists of prevention in the field of primary prevention in bullying and the implementation of preventive activities at the second level of elementary school. A qualitative approach with method of semi - structured interview has been choosen. It provides information for the following method of analysis - anchored theory. The main aims of the practical part are: to capture the experience of school methodologists of prevention in the field of preventive activities at the second level of primary school; map preventive strategies and programs to prevent bullying; find out with whom and how school methodologists of prevention cooperate and reveal</p>

	barriers, which method of prevention they encounter in their work.
<b>Klíčová slova v angličtině:</b>	risk behavior, bullying, prevention, primary prevention, school methodologies of prevention, preventive activities, cooperation, experience, programs of prevention.
<b>Přílohy vázané v práci:</b>	Příloha č. 1: přepis rozhovoru - metodik prevence 1 Příloha č. 2: přepis rozhovoru – metodik prevence 2 Příloha č. 3: přepis rozhovoru – metodik prevence 3 Příloha č. 4: přepis rozhovoru – metodik prevence 4 Příloha č. 5: přepis rozhovoru – metodik prevence 5 Příloha č. 6: přepis rozhovoru – metodik prevence 6
<b>Rozsah práce:</b>	70 str.
<b>Jazyk práce:</b>	český

# Obsah

Úvod.....	7
1. Šikana ve školním prostředí.....	9
1.1 Širší teoretické ukotvení problematiky .....	9
1.2 Definice šikany.....	11
1.2.1 Formy šikany .....	12
1.2.2 Fáze šikany .....	13
1.2.3 Směry šikany .....	15
1.3 Účastníci šikany .....	16
1.3.1. Charakteristika oběti.....	16
1.3.2 Charakteristika agresora .....	17
1.5 Fenomén současnosti – kyberšikana .....	18
1.5.1 Formy kyberšikany .....	18
1.6 Výzkumy v České republice a zahraničí .....	19
2. Prevence šikany jako formy rizikového chování .....	21
2.1 Význam a dělení primární prevence .....	22
2.2 Systém školské primární prevence - školské poradenské pracoviště.....	23
2.3.1 Školní metodik prevence .....	24
2.3.2 Činnost školního metodika prevence.....	25
2.3 Klíčové subjekty a dokumenty .....	27
2.3.1 Legislativní ukotvení a významné metodické dokumenty .....	28
2.3.2 Tvorba minimálního preventivního programu .....	29
2.4 Postup v řešení šikany .....	30
3. Metodické pokyny k prevenci šikany .....	32
3.1 Školní program proti šikanování .....	32
3.2. Zásady a programy primární prevence.....	33
3.2.1 Typy programů primární prevence .....	34

3.3 Projekty primární prevence .....	35
4. Výzkum a interpretace výsledků.....	38
4.1 Cíle výzkumu, výzkumný problém a výzkumné otázky .....	38
4.2 Metody výzkumu .....	39
4.3 Výzkumný vzorek a sběr dat.....	40
4.4 Etická dimenze a limity výzkumu .....	42
4.5 Kódování .....	43
4.5.1. Otevřené kódování.....	43
4.5.2 Axiální kódování .....	52
4.5.3 Selektivní kódování .....	55
4.6 Zakotvená teorie.....	57
4.7 Diskuse .....	59
Závěr .....	61
Seznam zdrojů.....	63
Seznam zkratk .....	67
Seznam tabulek .....	69



# Úvod

Současná společnost se potýká s výrazným nárůstem rizikových projevů v chování dětí a mládeže. V této souvislosti se tedy i zvyšuje obrana společnosti proti těmto jevům, kde hraje významnou roli právě prevence. Je důležité jí věnovat pozornost a to nejen při řešení již vzniklých problémů, ale zaměřit se na kroky, které těmto problémům umožní předcházet, což je pro jedince vždy ta lepší možnost.

V rámci své diplomové práce se zaměřím na realizaci preventivních aktivit školními metodiky, tedy primární prevenci na druhém stupni základních škol, konkrétně v oblasti šikany, jelikož je to jeden z nejčastějších fenoménů vyskytující se ve školním prostředí, který může výrazně narušit další vývoj jedince. Objevuje se v různé podobě a intenzitě, která může nenávratně poškodit další vývoj osobnosti. Je tedy nezbytné, aby se tomuto jevu i dalším formám rizikového chování neustále věnovala pozornost v rámci primární prevence a tím se zvyšovala snaha předejít jejich výskytu. Hlavním cílem diplomové práce je tedy **podchytit a analyzovat zkušenosti školních metodiků prevence v oblasti primární prevence šikany a realizace preventivních aktivit na 2. stupni ZŠ.**

V teoretické části nejprve objasním základní pojmy související s problematikou šikany jako: násilí, agresivita, agrese, rozliším význam dříve používaného pojmu sociálně patologické jevy a současným rizikovým chováním. Definuji šikanu, její formy, fáze, směry a charakterizuji účastníky šikany. Následně uvedu výzkumy a průkopníky v oblasti řešení šikany u nás i v zahraničí. Druhou kapitolu teoretické části věnuji prevenci šikany se zaměřením na primární prevenci, charakterizuji systém školní primární prevence, práci školního metodika prevence, zmapuji základní subjekty, dokumenty a strategie primární prevence, metodické dokumenty pro tvorbu minimálního preventivního programu. V neposlední řadě uvedu případný vhodný postup při řešení šikany. Navazující poslední kapitola teoretické části bude zaměřena na konkrétní metodický dokument týkající se šikany tj. školnímu programu proti šikanování. Budou uvedeny jednotlivé zásady a typy programů primární prevence s příklady konkrétních vybraných projektů. Cílem teoretické části je tedy vymezit a charakterizovat klíčové pojmy týkající se problematiky šikany, vztahy mezi nimi s důrazem na primární prevenci.

V empirické části zvolím kvalitativní přístup a pro získání potřebných informací využiji metodu interview – polostrukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami. Zachována bude anonymnost a rozhovor se bude týkat 3 stanovených oblastí: informovanosti, zkušenosti a přístupů k realizaci preventivních aktivit k problematice šikany a spolupráci. Následně použiji metodu analýzy – zakotvené teorie, založenou na principu kódování (otevřeného, axiálního, selektivního), kde není tvořena teorie již v počátcích, ale na základě získaných výsledků zkoumaného jevu.

Cílem praktické části je podchytit a analyzovat práci školních metodiků prevence v oblasti šikany a realizace preventivních aktivit na druhém stupni ZŠ.

Dílčí cíle:

- podchytit zkušenosti školních metodiků prevence v oblasti realizace preventivních aktivit na druhém stupni ZŠ
- zmapovat preventivní strategie a programy na prevenci šikany
- zjistit, s kým a jakým způsobem školní metodici prevence na preventivních aktivitách spolupracují
- odhalit bariéry, limity na které školní metodici prevence narážejí při preventivní práci

Přínos praktické části spatřuji zejména v poskytnutí přehledu a inspirace pro metodiky prevence, jak lze s primární prevencí pracovat, jaké efektivní metody, přístupy využívají na jiných školách dát tak eventuální podněty pro práci na jejich školách v této oblasti, která bude účinně působit na cílovou skupinu.

V diplomové práci je vycházeno odborných zdrojů týkající se problematiky primární prevence a rizikového chování. Jedná se například o tyto autory: Bendl, Kolář, Knotová, Martínek, Miovský, Říčan a další. Použity jsou také metodické dokumenty Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

# 1. Šikana ve školním prostředí

Násilí a s ním spjatá šikana vzrůstá ve školách na celém světě a v současnosti ji můžeme označit jako globální problém. Tento fenomén se vyskytuje na všech školách a každý pedagogický pracovník by měl vědět, jak s tímto problémem účinně pracovat, aby pomohl žákovi, který se stal obětí a naopak nepřítížil.

*„Školní šikana je chápána jako proces, který je utvářen v každodenních interakcích mezi dětmi, pedagogy a rodiči. Součástí procesu utváření šikany je vyjednávání významu konkrétního chování, zejména toho, co je považováno za normální a žádoucí chování a jak se chovat k těm, kteří normy takového chování porušují“* (Zábrodská, s. 42, 2016). Zde bych zdůraznila i význam a důležitost vytváření pozitivního klimatu ve třídách. Klima by se dalo definovat jako trvalejší emocionální a sociální naladění žáků, které ve vzájemné interakci vytváří žáci společně s učiteli (Lašek, 2012).

V první kapitole budou nejprve objasněny základní komponenty a jejich významy, které jsou součástí šikany jako celku a jejich vymezení je nezbytné jako například násilí, agresivita, agrese. Charakterizují pojem rizikové chování, jenž nahradil dříve užívaný pojem sociálně patologické jevy. Následně bude definována šikana, její formy, fáze, směry a důsledky pro oběť i agresora. Zmíněna bude jedna z forem šikany a fenomén moderní doby tzv. kyberšikana. V neposlední řadě budou zmíněny důležité výzkumy v České republice a zahraničí a průkopníci v oblasti šikany.

## 1.1 Širší teoretické ukotvení problematiky

První je nutné vymezit pojem rizikové chování, který nahrazuje dříve používaný termín sociálně patologické jevy, které lze souhrnně označit jako jevy nezdravé, abnormální, společensky nežádoucí (Fisher, Škoda, 2014). Toto označení je v dnešní době považováno za stigmatizující se značným důrazem na skupinovou/společenskou normu. Vše je vztahováno k dítěti, které dospívá a právě již zmíněná případná stigmatizace může jedince negativně ovlivnit v budoucím vývoji (Miovský et al., 2010).

Norma a normalita zde hrají významnou roli. Jednoduše by se dalo říci, že normalita je specifický stav vyjádřený určitými charakteristikami, kterými jsou právě normy (Kvintová, 2016). Normalita je tedy jakási síť obecně uznávaných norem chování v určité společenské struktuře a čase. Normy zde představují pravidla, která vymezují, co je v dané společnosti dovoleno a co nikoli. Jejich existence není podmíněna souhlasem všech účastníků společnosti, jsou spojeny s přirozenou nebo oficiální autoritou a s tím spojenými sankcemi (Munková, 2001).

Rizikové chování je možné vymezit jako „*chování jedince nebo skupiny, které zapříčiňuje prokazatelný nárůst sociálních, psychologických, zdravotních, vývojových, fyziologických a dalších rizik pro jedince, pro jeho okolí nebo společnost*“ (Dolejš, 2010, s. 9). Podrobněji lze rizikové chování definovat jako soubor fenoménů, který je možné podrobit vědeckému zkoumání a který lze do značné míry ovlivnit preventivní a léčebnou intervencí. Nejčastěji se rozlišuje devět základních oblastí, jimiž jsou: šikana a extrémní projevy agrese, záškoláctví, rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, rasismus xenofobie, negativní působení sekt, sexuální rizikové chování, prevence v adiktologii, spektrum poruch příjmu potravy, okruh poruch a spojených se syndromem CAN. (Miovský, 2010). „*Rizikové chování představuje různé typy chování, které se pohybují na škále od extrémních projevů chování „běžného“ až po projevy chování na hranici patologie např. nadměrné užívání alkoholu, cigaret, kofeinu či nelegálních drog, násilí*“ (Národní strategie prevence rizikového chování dětí a mládeže 2013 – 2018, 2013, s. 9).

V souvislosti s rizikovým chováním je žádoucí vymezit a vysvětlit význam pojmů s ním souvisejících tj. násilí, agresivita, agrese, které mohou působit zdánlivě podobně, ale významem v jistém ohledu liší. Násilí lze definovat jako „*riziko chování, při kterém jedinec dává najevo, že dokáže ublížit jiným a to fyzicky, emocionálně nebo sexuálně*“ (Nanda International, 2013).

Je důležité zmínit rozdílnost obsahů pojmů agresivita a agrese, které jsou často chápány jako synonyma avšak obsahově jsou rozdílné. Agresivitou se rozumí „*Vlastnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem.*“ Naopak agrese je nepřátelské a útočné jednání, kterým se projevuje násilí vůči objektu s výrazným záměrem ublížit (Martínek, 2015, s. 10). Zjednodušeně lze říci, že agresivita je osobnostní vlastnost a agrese je samotný projev chování (Pugnerová, Kvintová, 2016).

V následující podkapitole se zaměřím na jeden z nejzávažnějších a nejčastějších negativních jevů, vyskytující se v různých formách v současné škole, tedy šikanu a následnou primární prevenci realizovanou prostřednictvím metodiků prevence na základních školách.

## 1.2 Definice šikany

Pojem pochází z francouzského slova „chicane“, které znamená týrání, zlomyslné obtěžování, pronásledování. *„Šikana je ubližování někomu, kdo se nemůže nebo nedovede bránit. Obyčejně mluvíme o šikaně tehdy, kdy jde o opakované jednání. Ve velmi závažných případech označujeme za šikanu i jednání jednorázové, s hrozbou opakování“* (Martínek, 2015).

Nejčastěji je šikana definována jako úmyslné týrání, ponižování či omezování jedince nebo jedinců. To se děje prostřednictvím jiného jedince, případně celé skupiny. Je to projev agresivního a násilného chování se záměrem ublížit, ohrozit, zastrašit či ponížit. Mezi hlavní rysy šikany patří jednoznačný úmysl ublížit, opakování útoků, existence nepoměru sil mezi agresorem a obětí (Říčan, 1995). Mezi dalšími definicemi se uvádí následující: jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá žáka popř. spolužáky za použití agrese a manipulace (Martínek, 2015). Ch. Salmivalli (In Janošová, Kollerová a kol., 2016) ve své hojně citované studii uvádí, že: *„šikanu ve školách lze chápat jako agresivní chování s nerovnovážným rozložením sil a agresivní jednání je opakované“*

Pedagogický slovník (Průcha, Walterová, Mareš, 2013) definuje šikanu jako psychické, fyzické nebo kombinované týrání a ponižování žáků jinými žáky, ve výjimečných případech dospělými. Iniciátory bývají ve většině případů starší žáci, fyzicky vyspělejší nebo osobnostně či sociálně narušení. Nejčastěji se šikana vyskytuje ve skupině vrstevníků, kteří jsou, jak již bylo výše zmíněno tělesně zdatnější, starší, vyspělejší mající početní převahu (Hartl, Hartlová, 2010).

Při vymezování školní šikany se odborníci většinou shodují na těchto třech základních kritériích: **záměrnost**, **agresivní jednání** vůči druhému, **opakovanost** a **nerovnováha** sil mezi jednajícíma tím, kdo je agresivnímu jednání vystaven (Janošová, 2016). Ve výjimečných případech označujeme za šikanu i jednání jednorázové, u kterého však hrozí opakovanost (Říčan, Janošová, 2010).

Šikana se může objevovat v různých podobách nejen ve formě, kdy žák trápí jiného žáka a to v následujících vztazích: učitel×žák, žák×učitel, rodič×učitel, učitel×rodič, učitel×učitel - v tomto případě se však jedná o specifický druh šikanování, který by se dal nazvat mobbingem (Martínek, 2015).

V současné době se v mnohých případech hrozbou i tzv. kyberšikana, která bude podrobněji zmíněna v jedné z následujících podkapitol. Je realizována prostřednictvím moderních komunikačních prostředků (internet - sociální sítě, mobily) Zveřejňovány jsou různé pomluvy o oběti nebo pravdivé avšak často choulostivé informace ze soukromí oběti (Říčan, Janošová, 2010).

V souvislosti s definováním šikany je žádoucí objasnit si významné rozdíly mezi šikanou a škádlením (teasing). Zjednodušeně lze říci, že „*škádlení patří k rovnocenným kamarádkým nebo partnerským vztahům. Chápáno je jako projev přátelství.*“ Očekává se, že bude legrace pro obě strany, když je však očividné, že protějšek to jako legraci nevnímá, iniciátor se omluví nebo přestane v činnosti. U šikany je to obráceně agresor ublížit chce, má radost ze svého jednání a své chování neustále opakuje a stupňuje (Kolář, s. 64-65, 2011)

### 1.2.1 Formy šikany

Šikanu můžeme rozdělit na **přímou**, která spočívá především ve fyzickém působení bolesti oběti (bití, kopání..), ponižující tělesnou manipulací (něco sníst vypít apod.), poškozování a brání osobních věcí (školních potřeb, jídla, peněz...), slovním napadáním, posměchem, urážením postiženého a jeho rodiny, zotročování, kdy je dotčený nucen konat něco ponižujícího, zakázaného. **Nepřímá** se pak charakterizuje sociální izolací žáka (neberou ho na vědomí, nevšímají si jej a nemluví s ním). Dítě ve snaze zavděčit se spolužákům a „zapadnout“ může začít zlobit, lajdat, ale v očích třídy se ještě více

zesměšňuje a ztrácí prestiž. Často probíhá kombinace obou těchto forem, někdy může být ve hře i sexuální zájem nebo rasismus (Martínek, 2015).

Kolář (2001, s. 32) uvádí tzv. dvojdimenzionální, zobrazující varovné signály vnějších projevů šikany, pomocí které člení šikanu na: **a) přímou a nepřímou b) fyzickou a verbální c) aktivní a pasivní**. Kombinací těchto dimenzí potom vznikne osm druhů šikanování, a to následující: fyzické aktivní přímé (např. škrcení, kopání), fyzické aktivní nepřímé (např. úmyslné ničení věcí oběti), fyzické pasivní přímé (např. bránění oběti v určité činnosti), fyzické pasivní nepřímé (např. agresor odmítá pustit oběť na wc, ze třídy), verbální aktivní přímé (např. zesměšňování, urážení, nadávky), verbální aktivní nepřímé (např. šíření pomluv), verbální pasivní přímé (např. ignorace pozdravu, neodpovídání na otázky), verbální pasivní nepřímé (např. spolužáci se oběti nezastanou, když je nespravedlivě obviněna z něčeho co udělali agresoři).

### 1.2.2 Fáze šikany

Kolář (2011) rozděluje šikanování do následujících 5 stádií:

#### **První stádium: Zdroj ostrakismus**

Mylnou představu mezi některými pedagogy a rodiči tvoří fakt, že ke zrodu šikany jsou zapotřebí zcela výjimečné podmínky a výskyt tohoto jevu je vlastně ojedinělý a pro život normálních žáků zcela bezvýznamný jev, opak je však pravdou. Šikanování se může objevit téměř v každé skupině, kde podmínky pro vznik mohou působit zcela běžně a nenápadně. Kázeň v takové skupině bývá velice dobrá a iniciátoři šikanování nejsou nemocní sadisté, ale obyčejní kluci a holky. V této fázi se jedná především o mírné, psychické formy ubližování, kdy se dotyčný necítí zcela komfortně - není oblíben, je neuznáván. Skupina ho více či méně odmítá a často si z něj dělá legraci. Tato situace je jakýsi pomyslný vykřičník a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje. Pokud se včas neodhalí a nepotlačí, vyvine se ve skutečnou, přímou šikanu.

## **Druhé stádium: Manipulace a výskyt fyzické agrese**

Ostrakizovaní žáci v této fázi začínají působit jako „hromosvod“. Stávají se terčem odreagování spolužáků například z nepříjemné písemné práce apod. Manipulace se přitvrzuje a začíná se objevovat prozatím mírná fyzická agrese. Příklad oběti, která vystihuje tuto fázi „*Prodělal jsem klasický týden, Čím víc dní byli ve škole – středa, čtvrtek, pátek – tím víc si potřebovali na mně vylepšovat náladu. Těšili se, že mě „zmasírujou“*“ (Kolář, 2011, s.47).

## **Třetí stádium: vytvoření jádra agresorů (klíčový moment)**

V této fázi se již utvoří často skupina agresorů „úderné jádro“, které začne spolupracovat nikoli pouze náhodně, ale systematicky, promyšleně a šikanování se může začít týkat i dalších žáků a to zejména těch, kteří se pohybují v hierarchii třídy nejnižší, tedy ti slabší.

## **Čtvrté stádium: Většina přijímá normy agresorů**

Normy agresorů stávají nepsaným zákonem, jelikož jsou přijímány většinou žáků. V této době se jim už málokdo může postavit a může často dojít až k neuvěřitelné proměně ve skupině. I mírní žáci se začnou chovat krutě a začínají se aktivně účastnit týrání spolužáka, což jim přináší uspokojení.

## **Páté stádium: Totalita neboli dokonalá šikana**

Stanovené normy jsou respektovány všemi a dochází zde k nastolení totality ideologie šikanování, jedná se o tzv. vykořisťování, kde se žáci dělí na dvě skupiny a to otrokářů a otroků. Brutální násilí je považováno za samozřejmé a slouží jako zdroj zábavy. Může zde dojít až k absolutnímu vítězství šikanování, což je moment, kdy se prorůstání parastruktury násilí dostane do oficiální školní struktury



### 1.2.3 Směry šikany

Jak již bylo zmíněno, šikana se nemusí objevovat jen v podobě, kdy žák trápí jiného žáka, ale může nabývat různých forem, které definuje Martínek (2015) a které budou objasněny v této podkapitole.

Jako první můžeme zmínit vztah **učitel × žák**. Zde se jedná především o situace, kdy učitel učí žáka s kterým nemá nejlepší vztah a žák ho svým jednáním často provokuje. Učitel má sklony vidět na tomto žáku věci, které u ostatních nevnímá. V souvislosti s tímto pak žák dostává těžší otázky při zkoušení, je hůře známkován apod.

Dále to může být naopak vztah **žák × učitel**, ač se může zdát méně pravděpodobný, opak je pravdou. Stále více jsou časté jsou situace, kdy žáci provokují, naschvál vyrušují, což je učiteli nepříjemné. Lze konstatovat, že jsou k tomuto směru náchylnější většinou ženy – učitelky, které se nechají snadno vyprovokovat a reagují vznětlivě, poté se třídu snaží umravnit, avšak v této souvislosti často ubíhá vyučovací hodina. Druhou skupinou jsou učitelé trpící určitým handicapem (tělesně postižení, slabozrací...).

Poměrně častým výskytem je směr je **rodič × učitel**. Nutno zmínit, že se tohoto dopouští zejména rodiče, kteří mají představu, že jim škola musí vyjít vždy a se vším vstříc. Často se stává, že učitelé mluví do výuky a vědí nejlépe, jak by měl učit jejich dítě. Těmto rodičům chybí dostatek respektu ke škole jako instituci a snaží se za každou cenu bránit své dítě, mnohdy však neprávem. Rodič má právo vědět, jak výuka probíhá a jak je s jeho dítětem zacházeno avšak je nutné si vybudovat jakousi hranici, za kterou již rodičům nedovolí „vstoupit“.

V opačném případě **učitel × rodič**, trpí ve většině případů rodiče problémového dítěte. V případech, kdy rodič odmítá spolupracovat, pedagogové nic nenadělají a vzájemně se alespoň mezi sebou podporují při práci s tímto jedincem. Problém nastává v situaci, kdy rodiče vědí, že dítě má určité problémy, ale nedokáží si s ním sami poradit, proto je chtějí řešit se školou. Pedagog tak může snadno nabýt dojmu „nadvlády“ a začne radit rodiči, jak dítě kárat apod. Dítě ale získá pocit, že je trestáno kvůli škole a začne ji nenávidět, mstít se. Rodič poté dochází opět za pedagogem a takto se kruh uzavírá. Pravidelnost schůzek a řešení dalších problémů takto vzrůstá, kdy má rodič s každé další schůzky strach, co bude následovat a mnohdy je nucen vyhledat i odbornou pomoc.

Schůzky by vždy měly být na úrovni partner – partner a neměl by fungovat vztah nadřízenosti a podřízenosti.

Dalším vztahem může být **učitel × učitel**, zde se jedná o určitý druh šikany, který probíhá v samotném učitelském sboru, tedy na pracovišti. Tento druh je nazýván mobbingem. Zpravidla může nastat ve dvou situacích: První situací je, kdy do již utvořeného sboru přijde nový učitel, který oplývá novými metodami, postupy a přistupuje k výuce jiným způsobem než ostatní. Zde poté dochází často ke střetům střední a starší generace učitelů. Nový kolega se pak často stává středobodem a bývá nadměrně kontrolován, sledován, kritizován atd. Druhá situace nastává v případě výrazného omlazení celého učitelského sboru, kdy ve škole zůstává jen několik starších učitelů, kteří již nechtějí používat žádné inovativní přístupy a metody. Mladší kolegové je často zesměšňují před dětmi a ojedinele je mohou i navádět proti nim. Starší učitelé tak často nabývají dojmu neschopnosti a selhání.

Poslední možností směru šikany je **ředitel × učitel**, zde se jedná o klasickou formu bossingu. Ředitel vymýšlí pro své podřízené nesplnitelné úkoly a často nesmyslná nařízení. Můžou se vyskytovat i nadávky a zesměšňování před ostatními pedagogy. Jedinec by neměl spoléhat na to, že se situace sama vyřeší, jelikož se mnohdy stupňuje a měl by vyhledat pomoc právníka.

## 1.3 Účastníci šikany

### 1.3.1. Charakteristika obětí

Obětí šikany se může stát víceméně kdokoliv. Spíše to však bývají plaché děti s nízkým sebevědomím, které jsou obvykle fyzicky slabé a neobratné. V opačném případě jsou to žáci s nějakou předností nebo dobrým vztahem k vyučujícímu. Jsou spíše samotáři, kteří mají problém navazovat kontakty, málomluvní. Oběťmi se stávají i děti trpící nějakým handicapem (Čech, [ Cit.2018]).

Šikana oběť poškozuje jak psychologicky, tak i sociálně. Oběti pravidelně trpí pocity méněcennosti, nemají blízké přátele, porušena bývá i jejich schopnost soustředění. Jednání je velmi nejisté a objevují se problémy v oblasti projevoování citů. Často má bohužel tento jev svůj podíl na dětském sebepoškozování a sebevražedných pokusech.

Oběti šikany se často stávají záškoláky, nemají rády školu, neboť jim přináší utrpení a neposkytuje dostatečnou ochranu. Poté jsou trestáni za absenci, které se ze strachu dopouštějí. Svoji situaci řeší různými úniky např. nemocí, častější návštěvou lékaře s rozmanitými příznaky včetně poruch vědomí, bolestí končetin a hlavy. Jejich utrpení však dříve nebo později skončí. V dospělosti šikaně obvykle uniknou, protože na rozdíl od školních let mají možnost vybrat si prostředí, ve kterém se budou pohybovat. Na jejich osobnosti však zůstávají jizvy v podobě sklonu k depresím a k pocitům méněcennosti (Kolář, 2001).

### 1.3.2 Charakteristika agresora

Agresorem je většinou fyzicky zdatný a silný jedinec, který má sklony předvádět se a dokazovat svou převahu nad ostatními. Za své chování nepocituje vinu, bývá necitlivý a bezohledný. Řadí se spíše k podprůměrným žákům a své jednání projevuje již od raného věku. Oběť je pro něj méněcenná (Čech, [cit.2018]).

U agresorů je postižení také dlouhodobé. Jejich životy často může provázet pocit, že šikanování a používané násilí se vyplácí, že je nikdo nezastaví, pokud budou dostatečně krutí a jejich agresivita bezpochyby poroste. Z této životní zkušenosti se stává vzorec jednání, který využívají i v dospělosti. Říčan poukazuje na výsledky studií, které prokázaly, že agresori se již v posledních ročnících základní školy stávají členy nejrůznějších pochybných part. Během dospívání a v dospělosti mají tito jedinci větší pravděpodobnost, že se dostanou do „křížku“ se zákonem. Agresori, kteří za své jednání nebyli potrestáni, v sobě upevňují antisociální postoje a jsou připraveni pro trestnou činnost. Neměli totiž možnost poznat donucovací sílu společnosti, nikdo jim jasně neukázal, co se nesmí dělat a co jim hrozí v případě porušení norem společnosti. Podaří-li se však zastavit agresivitu těchto jedinců ještě v dětství, je pravděpodobné, že se tak sníží riziko jejich kriminalizace v dospělosti (Říčan, 1995).

## 1.5 Fenomén současnosti – kyberšikana

V dnešní době plně komunikačních technologií často nahrazuje klasickou šikanu. Obě formy jsou však neodmyslitelně spjaté, jelikož nabývají podobných či stejných rysů a projevů, proto je podstatné věnovat oběma jevům stejnou pozornost.

Kyberšikanu lze charakterizovat dle následující definice: „*Jeden nebo více žáků úmyslně většinou opakovaně psychicky týrá a zraňuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu novou informační a komunikační technologii – zejména internet a mobil*“ (Kolář, 2011, s. 84). Mezi hlavní zbraně kyberšikany patří jednoznačně zasílání zastrašujících a urážlivých textových zpráv prostřednictvím e-mailu, SMS a MMS zpráv. Dále také rozesílání dehonestujících fotografií a videí obětí nebo vytváření různých webových stránek (Kolář, 2011).

Rozdíl mezi kyberšikanou a tradiční nepřímou formou šikany spočívá ve dvou věcech: 1. Tradiční šikana (nepřímá) se děje především tváří v tvář, tedy v přímém osobním kontaktu nebo v prostorách třídy. Kyberšikana se odehrává v tzv. kyberprostoru neboli virtuálním světě, často mimo prostory školy. 2. Využití účinnějších zbraní oproti tradiční nepřímé šikaně. Například užití zbraní v podobě internetu a mobilů nikoli konvenčních v podobě dopisů a telefonů (Kolář, 2011).

### 1.5.1 Formy kyberšikany

Jednou z forem může být **vydávání se za někoho jiného a krádež hesla** tzn. situace kdy se agresor vydává za oběť a vystupuje pod její identitou a zveřejňuje informace nevhodného a ubližujícího charakteru. Dále **pomlouvání**, tedy šíření nepravdivých informací s cílem jedinci ublížit a poškodit. V kyberprostoru se informace šíří mnohem rychleji a intenzivněji než v reálném světě. Do kategorie **odhalení a podvádění** spadá zveřejňování informací osobního či intimního charakteru (fotografie, videa), které oběť s důvěrou agresorovi poskytne. Za další je považováno **vyločení a ostrakizace** oběti ze skupiny, ve které by chtěla být členem (Černá a kol., 2013).

**Happy slapping** (v angličtině znamená to slap = fackovat), původní forma probíhala tak, že jedinec či skupinka jedinců fyzicky napadla a „zfackovala“

kolemdoucího, kdy byla celá situace natáčena na mobilní telefon a poté zveřejněna na internetu. V současnosti se však společnost potýká z různými formami fyzického napadání. Pod pojmem **flaming** se ukrývá prudká agresivní výměna názorů či hádka v prostředí virtuálního světa, kde může docházet až k výhrůzkám. Poslední formou je **kyberharašení a kyberstalking** za které je považováno opakované posílání zpráv oběti, které je obětí vnímáno jako nepříjemné. Kyberstalking se od kyberharašení odlišuje v zasílání výhrůžek s hrozbou fyzického nebezpečí a reálné obavy z útoku. (Černá a kol., 2013).

## 1.6 Výzkumy v České republice a zahraničí

Základy pojmu šikany ve vědeckém smyslu lze hledat v sedmdesátých letech 20. století. Za tvůrce je považován Dan Olweus, který se zabýval agresivitou mezi školními dětmi. Jeho metodologie byla postupně převzata evropskými i mimoevropskými psychology. V českém prostředí uvedl tuto problematiku do odborné literatury Pavel Říčan (Janošová, 2016). V osmdesátých a začátkem devadesátých let byl výzkum zaměřen především na fyzickou agresi (Olweus, 2010). Tyto projevy byly typické spíše pro šikanování mezi chlapci. V posledních dvaceti letech se však situace změnila a do středu pozornosti se dostává šikana nepřímá, sociální vyloučení, které jsou neméně nebezpečné (Eslea, 2010).

Dosavadní průzkumy v českých školách ukázaly, že výskyt tohoto fenoménu je velice častý až alarmující. Nejlépe je situace zmapovaná na základních školách, kde máme k dispozici dílčí šetření (např. Říčan, 1994) a dvě rozsáhlejší mezinárodního charakteru (Rážová, Csémy, Provazníková, Sovinová, 1999) a celonárodní (Havlíková, Kolář, 2001). Výskyt šikany se v zmíněných výzkumech pohybuje od 11 do 41%. Je zde důležité zvolit hranice závažnosti tohoto jevu, referenční době, za jak dlouhé období je šikana měřena a dalších podmínkách. Kdyby však práce probíhala s výsledky, které by odpovídaly spíše přísnějšímu nastavení metody šetření (bez případů signalizující riziko počáteční šikany tzn. četnost 2 krát za půl roku), poté by se počet obětí pohyboval okolo 20% (Kolář, 2011).

První průlomový výzkum profesora Pavla Říčana proběhl v roce 1994, týkal se pátých a šestých tříd základních škol a ukázal, že obětmi šikany je přibližně

18% žáků. Další výzkum je mezinárodní, jež uvádí 36,8 % obětí a celonárodní z roku 2001, který hovoří dokonce o 41% obětech (Kolář, 2011). Téměř souběžně byl realizován mezinárodní screening a zde dochází k výrazné neshodě s mezinárodním šetřením WHO (Craig, Harel, 2004) ve spolupráci s českým týmem Csémyho a kol. Výsledek výzkumu bylo 6 % viktimizovaných žáků, což představovalo jednu z nejmenších hodnot výskytu šikany v porovnání s 41 zeměmi. Nejednotnost spočívá především v různých metodologických přístupech, jelikož ve výzkumu Havlíkové a Koláře (2001) byl směřován dotaz na zkušenost s ubližováním během předešlého školního roku, avšak u mezinárodního výzkumu byla pozornost zaměřena na četnost dvakrát až třikrát za měsíc, během posledních 2 měsíců (Janošová, Kollerová a kol., 2016).

V posledních letech bylo uskutečněno několik menších výzkumů vycházejících ze sebeposuzujícího Olweusova dotazníku. Byla sledována opakovaná viktimizace v četnosti nejméně dvakrát až třikrát za měsíc za poslední 2-3 měsíce. Anonymní šetření ve vybraných základních školách ve větších městech v roce 2009, prokázalo 11,4 % šikanovaných z celkového počtu 430 dotazovaných žáků 5-6 ročníků. O rok později byly výsledky téměř totožné u žáků 5-8 ročníků na Slovensku. Neanonymním výzkumem v roce 2013 (n=504) prokázalo 9,4% viktimizovaných šestáků (Janošová, Kollerová a kol., 2016). Ve sledovaném desetiletí není zaznamenán nárůst šikany v českých školách. Zásluha je připisována především kvalitnější prevenci tohoto jevu. Na druhou stranu je nutné připomenout relativně pozitivní výsledky v oblasti sociálněpatologických jevů. Menší počet šikanovaných však nemírní utrpení těch, kteří se stali její obětí (Janošová, Kollerová a kol., 2016).

Problémy se šikanou jsou i v zahraničí stejné. Byla provedena srovnávací mezinárodní studie (Morita, 2001). Výsledky byly získány prostřednictvím Olweusovy metody u dětí od 10-14 let v Anglii, Holandsku, Norsku a Japonsku. Výzkum ukázal, že v Anglii je šikanováno přibližně 39,4 % dětí, což je podobné výzkumu v ČR z roku (1999,2001). V Holandsku 27 %, Norsku 20,8 %. U Japonska pak tato studie prokázala nejmenší počet šikanovaných tj. 13,9 %. Avšak při podrobnější analýze se ukázalo, že je zde největší počet žáků, kteří jsou často (alespoň jednou za týden) a dlouhodobě (více než jedno pololetí) šikanováni. Zdánlivě příznivé výsledky jsou však v tomto případě poněkud zavádějící a ukazují, že celková procenta je nutné analyzovat a interpretovat, nelze je používat sama o sobě. Výsledky z USA ukazují, že je zde 2,7 milionu dětí obětí šikany a 160 tisíc žáků nechodí denně do školy skrze strachu ze šikanování. (Kolář, 2011).

## 2. Prevence šikany jako formy rizikového chování

Prevenci šikany a obecně rizikového chování je nutné uplatňovat jak na místě, kde se dosud nevyskytla, nebo kde zatím nebyla vyzorována, tak i v prostředí, kde byl její výskyt už zjištěn, byly navrženy postupy k jejímu odstranění a kde se všichni zúčastnění snaží, aby nedošlo k jejímu opakování. Metody prevence jsou v obou případech podobné a jejich hlavním cílem je zamezit vzniku šikany. V této kapitole bude objasněn význam a dělení primární prevence, následně uveden systém školské primární prevence, zaměřen na práci školního metodika prevence. Zmíněna bude legislativa, klíčové subjekty a dokumenty v oblasti prevence rizikového chování, včetně charakteristiky metodického dokumentu pro tvorbu minimálního preventivního programu pro školy. Poslední podkapitola se bude týkat případného postupu při řešení šikany.

Slovo prevence pochází z lat. *praevenire* v překladu předcházet. Tento pojem má své kořeny v medicíně, v níž se již od pradávna říká, že je lepší nemoci předcházet, než ji léčit. Ve převedení do školního prostředí lze tedy říci, že představuje jakousi soustavu opatření, které mají předcházet rizikovým projevům chování, taková opatření se nazývají se pak nazývají preventivní neboli ochranná. Prevenci lze rozlišit, podle fází výskytu rizikového jevu na: primární, sekundární a terciární (O primární prevenci rizikového chování, 2014).

Podstatou školní primární prevence, na kterou budou zaměřeny i následující kapitoly je předcházení vzniku rizikového chování u osob, u kterých se ještě rizikové chování nevyskytlo. Například předcházení užití návykových látek u osob, které dosud nejsou s drogou v kontaktu. U sekundární prevence je cílem zabránit vzniku, rozvoji a přetrvávání rizikového chování u osob, které jsou rizikovým chováním ohroženi a ve většině případů již mají nějakou zkušenost. Terciární prevence se zaměřuje především na předcházení zdravotním nebo sociálním potížím v důsledku rizikového chování (O primární prevenci rizikového chování, 2014).

## 2.1 Význam a dělení primární prevence

V České republice nastaly v oblasti primární prevence výrazné a rychlé změny po roce 1989. K určité stabilizaci došlo v letech 2002-2008 (Miovský a kol., 2010). V rámci primární prevence lze rozlišit prevenci **nespecifickou** a **specifickou**. Specifická se dále člení na **všeobecnou, selektivní a indikovanou**.

Do nespecifické školské primární prevence jsou řazeny takové aktivity, které nemají přímou souvislost s rizikovým chováním a jež napomáhají snižovat riziko vzniku a dalšího rozvoje rizikového chování prostřednictvím lepšího využívání volného času (například sportovní či kulturní aktivity atd.). Cílem je vést děti a mládež ke zdravému životnímu stylu, pozitivního sociálního chování a zachování jednoty osobnosti. Nespecifická prevence se snaží předcházet a zároveň redukovat možná rizika, která jsou spojena s projevy rizikového chování (Bendl, 2015).

Do specifické prevence lze poté řadit takové aktivity a programy, které jsou již úzce profilovány na některou z konkrétních forem rizikového chování. Snahou je působit cíleně, specificky na informovanost a postoje dětí k danému typu rizikového chování jako například vandalismu, záškoláctví, xenofobie a další. Specifickou prevence má tedy tyto hlavní charakteristiky: jednoznačný vztah k oblastem a tématům rizikového chování, přesně vymezený čas a prostředí umožňující evaluaci realizovaných programů a je zde jasně vymezena cílová skupina (např. věk, míra ohrožení) dále členíme do tří úrovní. Tyto úrovně jsou definovány v závislosti na cílové skupině a míře ohrožení rizikovým chováním (Bendl, 2015).

Všeobecná primární prevence se soustředí na běžnou populaci dětí a mládeže. Zohledňuje pouze věkové složení nebo specifika daná např. sociálními nebo jinými faktory. Řadí se zde programy pro větší počet osob (třída, menší sociální skupina). V praxi je ve většině případů dostačuje na realizaci programu všeobecné primární prevence středoškolské vzdělání, lektorský výcvik, úplné vzdělání školního metodika prevence, realizují ho i lidé specifickými dovednostmi – např. policisté, záchranáři. Jedná se o tematické programy se zpracovanou metodikou (Černý, 2010).

Selektivní primární prevence soustředí svou pozornost na skupiny osob, u kterých se vyskytují ve zvýšené míře rizikové faktory pro vznik a vývoj různých forem rizikového chování, tzn. jsou více ohrožené než jiné skupiny populace. Tyto skupiny lze identifikovat na základě biologických, psychologických, sociálních nebo environmentálních rizikových faktorů souvisejících s rizikovým chováním, dále podle věku, pohlaví, rodinné historie,



místa bydliště atd. Není posuzována aktuální situace jednotlivce, ale hodnotí se pouze na základě své příslušnosti k popisované skupině (např. Romové, třída na základní škole praktické apod.) a na základě této příslušnosti je navržen selektivní program. Patří sem i různé skupinové programy posilující např. sociální dovednosti, komunikaci, vztahy atd. Vzhledem k práci s cílovou skupinou se zvýšeným rizikem, je zde kladen větší důraz na vzdělání preventivy. Vhodná je i např. speciální pedagogika, psychologie, adiktologie atd., povinný je alespoň Bc. Stupeň VŠ, základní sebezkušenost, ale opět tento rozsah splňuje specializační studium školního metodika prevence (Černý, 2010).

Forma indikované primární prevence se soustředí na práci s dětmi a mládeží, u kterých je zvýšené riziko výskytu či již počínající projevy rizikového chování. Podstatou indikované prevence je, že jedinec byl do vybrané skupiny indikován tzn. vybrán dle posouzení své individuální situace (diagnostikou, screeningem, dotazníky apod.). Cílem není jen např. oddálení užívání drog, ale také snížení frekvence a objemu užívaných a zmírnění následků jejich užívání. Tato úroveň prevence již vyžaduje např. speciální pedagogické, psychologické, adiktologické nebo jiné podobné vzdělání pro práci preventisty, vhodný Mgr. stupeň VŠ studia, speciální trénink a dvouletá praxe pro samostatnou činnost (Černý, 2010).

## **2. 2 Systém školské primární prevence - školské poradenské pracoviště**

Tento systém zahrnuje soubor metod, přístupů a intervencí, které jsou koncepčně rozvíjeny a garantovány v rámci sektoru školství a jehož legislativní rámec je tvořen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. “ V institucionální oblasti je potom oblast prevence vázána na síť škol a školských zařízení a na institucích a služeb s nimi přímo spojených. Školská koncepce tvoří jádro preventivních programů, jelikož zahrnuje nejpočetnější cílovou skupinu primární prevence (děti, mládež, mladí dospělí). Ostatní sektory, jejíž primární prevence zahrnuje tyto skupiny a instituce by měly svými preventivními dokumenty respektovat základní nastavení školské prevence a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (Miovský, 2010).

*Ředitel základní, střední a vyšší odborné školy zabezpečuje poskytování poradenských služeb ve škole zpravidla výchovným poradcem a školním metodikem*

*prevence, kteří spolupracují zejména s třídními učiteli, učiteli výchov, případně s dalšími pedagogickými pracovníky školy. Poskytování poradenských služeb ve škole může být zajišťováno i školním psychologem nebo školním speciálním pedagogem (vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, [cit.2017]).*

Výchovný poradce je poskytovatelem poradenských služeb na základních a středních školách. Může jim být jmenován, kterýkoli učitel školy, který splňuje požadavky pro výkon této funkce, tím je studium dané vyhláškou 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků. Výchovný poradce poskytuje poradenské, metodické a informační činnosti. Do náplně jeho práce spadá kariérové poradenství, výchova a vzdělávání žáků se speciálními potřebami (zprostředkování diagnostiky speciálních vzdělávacích potřeb, evidence zpráv z vyšetření ve školských poradenských zařízeních...), péče o žáky s neprospěchem a žáky nadané, řešení problémů spojených se školní docházkou, řešení problémových situací ve škole. Jeho práce je založena na úzké spolupráci s třídními učiteli a umění efektivní práce s třídním kolektivem (Knotová a kol., 2014).

### 2.3.1 Školní metodik prevence

V českém prostředí začal školní metodik prevence působit od druhé poloviny devadesátých let 20. století. Od této doby byla jeho práce výrazně formována a prošla mnohými změnami. Nejprve působil pod názvem protidrogový preventiva a v mnohých případech současně vykonával funkci výchovného poradce. Postupně se jeho činnost začala rozšiřovat a po roce 2000 se předmětem jeho práce stala nejen protidrogová prevence, ale také prevence sociálně patologických jevů. S těmito změnami přišla i změna, která doporučovala školám, aby byla oddělena činnost výchovného poradce a školního metodika prevence, kteří však budou úzce spolupracovat. V současnosti se školní metodik prevence zaměřuje především na primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů. Do rizikového chování řadíme již zmíněnou: agresi, šikanu, kyberšikanu, záškoláctví, vandalismus závislostní chování a další (Vacková, Ondráčková In Knotová a kol., 2014). Dále se podílí na zvyšování všeobecné informovanosti mezi rodiči, učiteli a žáky, která napomáhá primární prevenci těchto jevů. Nedílnou a velice významnou

součástí práce je spolupráce s třídními učiteli a tímto přispívat k budování zdravého klimatu třídy (Geisslerová, 2012).

Školním metodikem prevence může být jakýkoli učitel školy, který však musí splňovat kvalifikaci pro výkon této funkce dané vyhláškou č. 317/2005 Sb. O dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisí a kariérním systému pedagogických pracovníků. Hlavním úkolem školního metodika prevence je tvorba minimálního preventivního programu, koordinace a dohled nad jeho plněním (Vacková, Ondráčková In Knotová a kol., 2014).

### 2.3.2 Činnost školního metodika prevence

Náplň práce školního metodika prevence je popsána v příloze 3. Vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních, podle které vykonává tyto činnosti: metodické a koordinační, informační, poradenské (Knotová a kol., 2014).

#### **Metodické a koordinační činnosti**

1. Vytváří a kontroluje realizaci preventivního programu školy.
2. Koordinuje a podílí se na realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci závislostí, záškoláctví, vandalismu, násilí, sexuálního zneužívání, zneužívání sektami, nekriminálního a kriminálního chování, rizikových projevů sebepoškozování a dalších sociálně patologických jevů.
3. Metodicky vede činnosti pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence sociálně patologických jevů
4. Koordinuje vzdělávání pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence těchto jevů.
5. Koordinuje přípravu a realizaci aktivit, které jsou zaměřeny na zapojování multikulturních prvků do procesu vzdělávání a na integraci žáků/cizinců, prioritou je zde prevence rasismu, xenofobie a dalších jevů, které souvisí s otázkou přijímání kulturní a etnické odlišnosti.

6. Podílí se na spolupráci školy s orgány státní správy a samosprávy, které mají v kompetenci problematiku prevence sociálně patologických jevů, s metodikem preventivních aktivit v poradně a s odbornými pracovišti (poradenskými, terapeutickými, preventivními, krizovými a dalšími zařízeními a institucemi), které působí v oblasti prevence sociálně patologických jevů.
7. Kontaktuje odpovídající odborné pracoviště a participuje na intervenci a následné péči v případě akutního výskytu sociálně patologických jevů.
8. Shromažďuje odborné zprávy a informace o žácích v poradenské péči specializovaných poradenských zařízení v rámci prevence sociálně patologických jevů v souladu s předpisy o ochraně osobních údajů.
9. Vede písemné záznamy, které umožňují doložit rozsah a obsah činnosti školního metodika prevence, navržená a realizovaná opatření.

### **Informační činnosti**

1. Zajišťuje a předává odborné informace o problematice sociálně patologických jevů, nabídkách programů a projektů, o metodách a formách specifické primární prevence pedagogickým pracovníkům školy.
2. Prezentuje výsledky preventivní práce školy, získávání nových odborných informací a zkušeností.
3. Řídí a průběžně aktualizuje databázi spolupracovníků školy pro oblast prevence sociálně patologických jevů (orgány státní správy a samosprávy, střediska výchovné péče, poradny, zdravotnická zařízení, Policie ČR, orgány sociální péče, nestátní organizace působící v oblasti prevence, centra krizové intervence a další zařízení, instituce a jednotliví odborníci).

### **Poradenské činnosti**

1. Vyhledává a provádí orientační šetření žáků s rizikem či projevy sociálně patologického chování, poskytování poradenských služeb těmto žákům a jejich zákonným zástupcům, případně zajišťování péče odpovídajícího odborného pracoviště. Vše ve spolupráci s třídními učiteli.
2. Spolupracuje s třídními učiteli při zachycování varovných signálů spojených s možností rozvoje sociálně patologických jevů u jednotlivých žáků a tříd a účastní se sledování

úrovně rizikových faktorů, které jsou významné pro rozvoj sociálně patologických jevů ve škole.

3. Připravuje podmínky pro integraci žáků se specifickými poruchami chování ve škole a koordinuje poskytování poradenských a preventivních služeb těmto žákům školou a specializovanými školskými zařízeními. (MŠMT, Vyhláška 72/2005 Sb., MŠMT, Věstník 2005)

## 2.3 Klíčové subjekty a dokumenty

Spolupráce a realizace aktivit zaměřených na prevenci rizikového chování je tvořena velkým spektrem vzdělávacích, kontrolních a evaluačních opatření, navzájem na sebe navazujících a doplňujících se. Fungují na mezinárodní, národní, krajské i místní úrovni. Koordinace těchto programů poté umožňuje realizaci systémových aktivit, které jsou prostředkem ke snížení rizika výskytu rizikových faktorů v průběhu života jedince.

Lze tedy říci, že aby byla primární prevence efektivní, je potřeba spolupráce různých subjektů – škol, školských poradenských zařízení, zákonných zástupců, nestátních neziskových organizací zaměřených na práci s dětmi a mládeží, Policie ČR, orgánů OSPOD a mnoha dalších. Systém spolupráce preventivních aktivit probíhá především na centrální a místní (krajské) úrovni. Jsou zde využívány horizontální a vertikální nástroje a postupy, jejichž koordinační mechanismy se prolínají na obou úrovních (Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018, 2013).

Do horizontální úrovně je řazeno především MŠMT, které spolupracuje s jednotlivými resorty a vytváří podmínky pro realizaci prevence na národní úrovni především v oblasti legislativy a metodiky, dále zde má svou působnost Ministerstvo zdravotnictví (např. opatření týkající se primární prevence zdravotních škod působených užíváním návykových látek); Ministerstvo vnitra – republikový výbor pro prevenci kriminality; Úřad vlády ČR – rada pro koordinaci protidrogové politiky (Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018, 2013).

V rámci vertikální úrovně je kladen důraz na sjednocení jednotlivých aktivit na místní a regionální úrovni s ohledem na místní podmínky, potřeby a zároveň byly jednotlivá opatření a intervence realizovaná v souladu s cíli, principy a postupy národní

strategie primární prevence. Je zde řazen krajský školský koordinátor prevence, metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně, v rámci školy pak školní metodik prevence (Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018, 2013).

### 2.3.1 Legislativní ukotvení a významné metodické dokumenty

Pro efektivní primární prevenci je důležité dobré ukotvení legislativa, která určuje zásady primární prevence, nastavuje systém a ukotvení kompetencí jednotlivých subjektů a stanovuje nezbytné dokumenty, která se pojí k její realizaci (Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018, 2013).

Základním dokumentem v oblasti zákonů a vyhlášek pro oblast primární prevence rizikového chování je zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů, který ukládá povinnost vytvářet takové podmínky, které umožňují zdravý vývoj dětí, žáků a studentů a pro prevenci rizikového chování. Dalším předpisem je z. č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. Dále vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, klíčová pro výkon funkce metodika prevence. Vyhláška 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, ve znění pozdějších předpisů. Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů, ve které je stanoveno uskutečňovat i takové činnosti vedoucí k prevenci rizikového chování dětí, žáků, studentů.

V oblasti dokumentů vydaných MŠMT je důležité metodické doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (č.j.:21291/2010-28) k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních: a) definuje současnou terminologii, která je v souladu s terminologií v zemích EU a začlenění prevence do školního vzdělávacího programu a školního řádu b) charakterizuje dílčí instituce v systému prevence a funkci pedagogického pracovníka c) vymezuje Minimální preventivní program d) doporučuje postupy škol a školských zařízení při výskytu jednotlivých rizikových forem chování dětí a mládeže (Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, 2010).

Významným koncepčním dokumentem MŠMT je národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2013-2018. Vyjadřuje základní východiska a cíle, které korespondují se současnou úrovní vědeckého poznání a dobrou praxí v oblasti primární prevence. Na tento dokument poté navazuje Akční plán realizace strategie, který obsahuje priority, hlavní cíle, odpovědnost, úkoly a opatření, které přispívají k naplnění stanovených cílů. Hlavní funkcí strategie je tedy stanovit hlavní cíle v oblasti primární prevence rizikového chování pro jednotlivé subjekty a jejich koordinace. Dále sjednocení terminologie a poskytování informací pro odbornou i laickou veřejnost o problematice rizikového chování u dětí a mládeže (Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018, 2013).

Dalším významným dokumentem je manuál pro tvorbu minimálního preventivního programu, kterému bude věnována pozornost v následující kapitole.

### 2.3.2 Tvorba minimálního preventivního programu

Tvorba programu spadá do hlavních úkolů školního metodika prevence zároveň i koordinace jeho plnění. Na realizaci se podílí všichni pedagogičtí pracovníci školy. Program je tvořen na jeden školní rok a měl by vycházet z preventivní strategie školy, která je součástí školního vzdělávacího programu, dále reaguje na aktuální situaci a potřeby v oblasti prevence (Vacková, Ondráčková In Knotová a kol.).

Pražské centrum primární prevence (2010) vydalo manuál pro tvorbu minimálního preventivního programu, který má poskytovat jakýsi rámec a osnovu pro tvorbu tohoto dokumentu nikoli však vlastní MMP. V dokumentu je popsáno pět kroků, pro úspěšnou tvorbu minimálního preventivního programu a to následujících:

**1. Charakterizovat školu ( typ školy, počet žáků...) 2. Analyzovat výchozí situaci s využitím evaluace z předchozího školního roku.** Cílem této analýzy by měl být subjektivní pohled školy na aktuální stav, ve kterém se ocitá. Nutností je zmapovat vnitřní a vnější zdroje školy, dále monitoring pro školu a analýza výchozí situace. Pro tyto body jsou nezbytné informace od třídních učitelů, jelikož ti by měli nejlépe vědět, jaká je situace v jejich třídě. Měli by se soustředit na tyto otázky: Jaký je počet řešení rizikového chování ve třídě? Jak byla situace zjištěna, řešena apod., jedním z nástrojů pro analýzu umožňuje SWOT analýza (tj. faktory zobrazující silné a slabé stránky systému a také příležitosti a

hrozby). **3. Stanovit cíle MMP.** To znamená jak dlouhodobé, které korespondují s preventivní strategií školy, tak krátkodobé, kde může být užitečný model SMART (S – specifické, M – měřitelné, A – akceptovatelné, R – realistické, T – terminované). V souvislosti se stanovenými cíly by u každého měl být stanoven nějaký ukazatel (indikátor), pro ověření, zda byl cíl splněn. **4. krokem je vytvoření souborů aktivit pro jednotlivé cílové skupiny.** Délka výkonu je stanovena v minutách. Formami pak může být např. blok primární prevence (dlouhodobý a komplexní program), interaktivní seminář, beseda, pobytové akce, komponovaný pořad – film, divadlo apod.). **5. Evaluace,** která neslouží pouze jako nástroj hodnocení vykonané práce, ale hlavně jako jedno z východisek dalšího plánování.

## 2.4 Postup v řešení šikany

Je důležité nejprve odhadnout a posoudit závažnost celé situace, jelikož existuje rozdílnost v řešení šikany v počátečních a pokročilých stádiích. Po vyhodnocení situace, ale i v průběhu je škola povinna zvažovat, zda je kompetentní řešit šikanu sama nebo je potřeba požádat o pomoc zvenčí např. pedagogicko-psychologickou poradnu, středisko výchovné péče a další (Metodický pokyn k prevenci šikany, 2016).

Školou pověřený a vyškolený pedagog pro prevenci tj. školní metodik prevence, ale i ostatní pedagogové by měli být schopni reagovat a zvládnout počáteční šikanu – první, druhé, někdy i třetí stádium, kdy je možné ještě nalézt svědky a žáky ochotně spolupracovat na změně. Při vyšetřování pokročilé šikany (třetí, čtvrté, páté stádium) se škola obrátí na externí odborníky. Měl by se brát ohled na oběť šikany, jelikož není jejím viníkem a neměl by být důsledky nijak znevýhodněn. Po celou dobu vyšetřování by měla být zajištěna ochrana informací a informátorů. Součástí celého procesu je i následné nastavení ozdravných mechanismů tj. práce s třídním kolektivem. Vhodná je i další práce s agresorem i obětí šikany (Metodický pokyn k prevenci šikany, 2016).



Škola by se měla vyvarovat těmto chybám a nevhodným postupů: bagatelizací a přehlížení násilného chování; veřejného nucení žáků k omluvě či výslechu, čeho byli přítomni; řešení problému s obětí před ostatními či vedení společného rozhovoru žáků zapojených do šikany; špatné vyhodnocení problému; emotivní nebo agresivní řešení problému; příliš autoritativní řešení problému; předjímání recidivy útočníka apod. (Metodický pokyn k prevenci šikany, 2016).

1. Odhad závažnosti a určení formy šikany
2. Rozhovor s oběťmi a jedinci, kteří na šikanu upozornil
3. Nalezení vhodných svědků
4. Individuální rozhovory se svědky ( je zcela vyloučené společné vyšetřování svědků a agresorů a konfrontace oběti s agresory)
5. Důležitou roli hraje ochrana oběti
6. Diagnóza a volba typů rozhovorů a) rozhovor s oběťmi a agresory (směřování k metodě usmíření) b) rozhovor s agresory (metoda vnějšího nátlaku)
7. Realizace vhodné metody a) metoda usmíření b) metoda vnějšího nátlaku (výchovná komise nebo výchovný pohovor)
8. Třídní hodina a) efekt metody usmíření b) oznámení o potrestání agresorů
9. Rozhovor s rodiči oběti
10. Třídní schůzka
11. Práce s třídou

Tab. č. 1: První pomoc při počáteční šikaně (Kolář, 2011)

### **3. Metodické pokyny k prevenci šikany**

Cílem metodického pokynu (č.j. MSMT -21149/2016) je poskytnout oporu školám a školským zařízením konkrétnímu jevu rizikového chování tj. šikany. Poskytnout možnosti, jak mu předcházet, popřípadě účinně reagovat, jestliže dojde k jeho výskytu. Metodický pokyn je určen právnickým osobám vykonávající činnost škol zřizovaným MŠMT a také k podpůrnému využití i ostatních škol zapsaných do školského rejstříku a služeb poskytovaných v oblasti výchovy a vzdělávání (Metodický pokyn k prevenci šikany, 2016).

Metodický pokyn obsahuje základní charakteristiku šikany, způsoby předcházení, základní postupy v její řešení, nápravná opatření, odpovědnost a komunikaci školy s rodiči, právní odpovědnost školy, trestně-právní hledisko šikany atd. (Metodický pokyn k prevenci šikany, 2016).

Následující text se bude věnovat konkrétním metodickým pokynům k prevenci šikany tj. školnímu programu proti šikanování, zásadám a typům programů primární prevence. Následně budou uvedeny některé konkrétní realizované projekty v rámci primární prevence.

#### **3.1 Školní program proti šikanování**

Vytváření programu proti šikanování v rámci školy je dlouhodobý a trvalý proces, který určují dva znaky: celoškolský rozměr, které vyžaduje zapojení všech pedagogických pracovníků, aby byla ochrana účinná. Druhé zaměření na specifickou prevenci vypovídá o tom, že se zaměřuje výhradně na řešení šikany prostřednictvím specifické primární prevence a prevence sekundární (Kolář, 2011).

Program se skládá se 13 klíčových komponent, níže uvedených, které by měl obsahovat a neměly by chybět. Při absenci jedné ze součástí např. evaluace, je hrozba, že program zkolabuje, popřípadě degeneruje. Každá se součástí je potřeba rozpracovat a implementovat do ní speciální prevence šikany (Kolář, 2011).

Klíčové komponenty školního programu proti šikanování: 1. Zmapování situace – evaluace (před zavedením programu a po něm a také v jeho průběhu. 2. Motivování pedagogů pro změnu. 3. Společné vzdělávání a supervize všech pedagogů. 4. Užší realizační tým ( ředitel, zástupci třídních učitelů prvního a druhého stupně, metodik školní prevence, metodik programu školy podporující zdraví, řešitel projektu). 5. Společný postup při šikanování (šest skupin základních scénářů). 6. Prevence v třídních hodinách. 7. Prevence ve výuce. 8. Prevence ve školním životě mimo vyučování. 9. Ochranný režim (demokraticky vytvořený smysluplný vnitřní řád, účinné dozory učitelů). 10. Spolupráce s rodiči. 11. Školní poradenské služby. 12. Spolupráce se specializovanými zařízeními. 13. Vztahy se školami v okolí - kooperace ředitelů na spolupráci při řešení šikany, kdy se jí zúčastní žáci z různých škol (Kolář, 2011).

### **3.2. Zásady a programy primární prevence**

Pro dobrou efektivitu jednotlivých programů je vhodné dodržovat následující zásady primární prevence: Program by měl začínat pokud možno brzy a odpovídat věku. Obecně platí, že čím nižší věk žáka, tím je prevence méně specifická. Naopak při vyšším věku je orientována např. více na návykové látky apod. Dále by měl být program malý a interaktivní. Podstatná část je tvořena žáky v dané třídě nebo škole. Zahrnuje získávání relevantních sociálních dovedností a dovedností potřebných pro život. Bere v úvahu místní specifika. Využívá pozitivní modely s nimiž se mohou ztotožnit a jejich způsoby chování a reagování mohou využít v situacích každodenního života (např. trávení volného času). Neznamená to však využívání idolů ze světa hudby, sportu atd., vhodné je se orientovat na pozitivní modely v řadách svých spolupracovníků. Dále by měl zahrnovat legální i nelegální návykové látky; snižování dostupnosti návykových rizik jako například zákaz prodeje alkoholických nápojů osobám mladším 18 let (Nešpor, Csémy, Pernicová, 1999).

Důležitou zásadou je soustavnost a dlouhodobost programu nikoli nahodilých, ale dobře myšlených jednorázových akcí. Významná je i kvalifikovaná a důvěryhodná prezentace programu tzn. potřebná pozornost by měla být věnována pedagogům a dalším spolupracovníkům, podílejících se na realizaci programu. V neposlední řadě je důležitá komplexnost a využití více strategií a také vědomí případných komplikací a dobrými možnostmi jejich řešení. Uvedené zásady se vztahují pro oblast protidrogové prevence,

jejich platnost však lze využít v celé oblasti rizikového chování (Nešpor, Csémy, Pernicová, 1999).

U žáků jsou pak rozlišovány různé typy programů, které jsou časově ohraničenou jednotkou s cílovou skupinou, která má jasně definovaný proces a splňuje jednotlivá kritéria stanovená ve Standardech odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence. Délka je stanovená v minutách, kdy se jedná o minimální časový rámec nutný pro realizaci programu. Typy programů jsou zpracovány na základě databázové aplikace Prev-Data, která následně umožňuje poskytovatelům primární prevence zaznamenávat, sledovat a vykazovat porovnatelné údaje o poskytování služeb (Manuál pro tvorbu minimálního preventivního programu, 2010).

### 3.2.1 Typy programů primární prevence

Manuál pro tvorbu minimálního preventivního programu (2010) rozlišuje následující typy programů primární prevence rizikového chování:

Blok primární prevence - jedná se o dlouhodobý a komplexní program primární prevence, založen na principu interaktivity s pevnou vnitřní strukturou: 1. Úvod (zmapování očekávání, naladění...), 2. stěžejní téma, 3. závěr a zhodnocení. Blok obsahuje informace o problematice různých forem rizikového chování, řízené diskuse, hry apod.

Beseda - jednorázová forma preventivní aktivity, kdy lektor rozhovorem s posluchači zjišťuje jejich názory, postoje, znalosti a zaměřuje se na konkrétní téma vyplývající s rozhovoru. Lektor odpovídá na dotazy a poskytuje prostor vyjádření jednotlivých osob ve skupině. Předpokladem je aktivní zapojení cílové skupiny.

Interaktivní seminář - ve většině případů jednorázová aktivita. Seminář je vždy tematicky zaměřen na minimálně jednu z forem rizikového chování.

Komponovaný pořad - program realizovaný uměleckou formou např. prostřednictvím filmu, divadelního představení apod. s následnou diskusí s odborníky.

Situační intervence - neplánovaná specifická aktivita vycházející z aktuální situace vyžadující zásah pracovníka např. několikaminutový rozhovor s jedincem, ve kterém jsou potřeba znovu zopakovat pravidla programu.

Pobytové akce - práce s cílovou skupinou mimo standardní prostředí. Práce s malou skupinou založena na principu interaktivity. Nutnost zajištění návaznosti na další aktivity a komplexnosti primární prevence.

Individuální konzultace - forma indikované primární prevence zaměřena na podporu a řešení individuálních potíží klienta v programu i v běžném životě.

Skupinová práce - zde je v centru pozornosti skupina osob, která vykazuje zvýšenou míru rizika pro vznik různých forem rizikového chování. Má výchovný charakter. Důležitý je nácvik komunikačních a sociálních dovedností, rozvoj spolupráce, zvyšování sebedůvěry.

Vzdělávací seminář - jednorázová aktivita týkající se konkrétního tématu vedená interaktivní formou.

Vzdělávací kurz - ucelený program zahrnující teoretickou i praktickou přípravu z oblasti primární prevence rizikového chování.

Přednáška - informační charakter, kdy se nepředpokládá aktivní zapojení cílové skupiny.

### **3.3 Projekty primární prevence**

V ČR existuje mnoho programů a konkrétních projektů týkajících se primární prevence různých forem rizikového chování. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy uvádí seznam certifikovaných organizací a programů primární prevence rizikového chování od předškolního věku po střední školy.

Certifikace zajišťuje posouzení a formální uznání, že poskytovatel a realizovaný program odpovídá dané kvalitě. Odbornou způsobilostí tedy od roku 2014 disponují tyto organizace: KLUB ZÁMEK – centrum prevence Třebíč; Madio, o.s.; Občanské sdružení LECCOS; pedagogicko – psychologická poradna Brno; Prev-centrum o.s.; Portimo o.p.s.; společnost Podané ruce o.p.s.; centrum protidrogové prevence a terapie o.p.s; PROSPE o.s.

(Seznam certifikovaných organizací a programů primární prevence rizikového chování, [cit. 2018]).

**Program minimalizace šikany (MiŠ)**, je programem pro školy pomáhá zamezit šikaně a snižovat její následky. Cílem tohoto programu je změnit postoj pedagogů a jejich vnímání projevů šikany, tak aby byli schopni ji zachytit již v těch nejnižších stádiích. Také zavést účinná preventivní opatření, naučit třídní kolektivy a jednotlivce sebeobraně proti těmto projevům. Důležitou součástí je i naučit školu, jak účinně spolupracovat při případném řešení šikany (Cíle programu minimalizace šikany, [cit. 2018]).

Program zahrnuje oblast vzdělávání v podobě kurzu pro pedagogy, kde se naučí posuzovat projevy šikany, určovat stádium šikany a vhodnou reakci na následné řešení tohoto jevu. Kombinovány jsou přednášky, prožitkové aktivity, praktické úkoly, osobní zkušenosti apod. Následuje jednodenní až dvoudenní workshop zaměřen na tvorbu plánovaného školního programu proti šikaně. Třetí oblast programu je jakási konzultační podpora – realizace změn a zavedení strategie do života školy. Učitelé se učí jinou formu řešení konfliktů, metody preventivní práce s třídním kolektivem. K dispozici je externí konzultant, který školy pravidelně navštěvuje a pomáhá implementovat konkrétní změny po dobu 6-10měsíců (Struktura programu minimalizace šikany, [cit. 2018]).

Dalším projektem bojující proti šikaně a vyčleňování jedinců z kolektivu je projekt „*Nech to být*“ (NNTB) existuje v podobě internetového systému a mobilní aplikace. Za tímto projektem stojí šestice podnikajících studentů z Brna za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a spolupráce s pedagogicko – psychologickou poradnou v Brně a Linkou bezpečí, která řeší zejména administraci, technickou podporu a komunikaci. Výhodou tohoto systému je anonymnost, která poskytuje prostor pro děti, které mají strach cokoli udělat. Nic jim nehrozí, nejsou povinni přímo označit agresora, což by některé oběti mohly vnímat jako žalování. Druhá výhoda spočívá v momentě nahlášení. Informaci kromě třídního učitele dostává i vybraná proškolená osoba, která zná postupy a je nápomocna. Tento systém v současné době používá na 841 škol. Napomáhá tedy řešit problémy v kolektivu, zlepšit atmosféru, dává prostor promluvit utiskovaným, omezuje pravděpodobnost výskytu šikany, dává najevo, že jedincům není šikana lhostejná (Projekt NNTB, [cit. 2018]).

Projekt „*Prevence šikany a násilí mezi dětmi a mladistvými*“ pod záštitou evropské organizace EWTO (European WingTsun Organisation) Prvotně se jedná o druh bojového umění, ztělesňuje však způsob, jak řešit problémy lépe nebo jak jim předejít. Nabízí kurzy sebeobrany pro děti a mládež na principu nejen fyzické, ale i psychické sebeobrany. Učí děti, jak zvládat konflikty a nebezpečné situace každodenního života. Program je postaven na principu her, poskytuje jak pohybové vyžití ve volném čase, tak upevňování kamarádských vztahů. To vše pak slouží jako prevence násilí a šikany mezi dětmi a mladistvými (WingTsun Sebeobrana pro děti a mládež, 2014).

Konkrétní projekt proti šikaně zahrnuje speciální kurzy, semináře a různá soustředění pro děti a mládež, besedy a další činnosti. Akce jsou pořádány pro ZŠ, SŠ, Domy dětí a mládeže. Kurzy probíhají v tělocvičnách škol a výuku vedou školení a kvalifikovaní instruktoři (Prevence šikany a násilí mezi dětmi a mladistvými, 2014).

Obecně lze tedy říci, že v dnešní době má mnoho škol již ucelený program upravující konkrétně prevenci šikany. Využívat mohou různých forem prevence besedy, pobytové akce, hry, skupinové práce apod. Významnou roli hraje práce třídního učitele v rámci prevence ve své třídě. V současnosti existuje mnoho projektů zabývajících se právě šikanou např. již zmíněný MiŠ, „Nech to být“ a mnoho dalších.

## 4. Výzkum a interpretace výsledků

### 4.1 Cíle výzkumu, výzkumný problém a výzkumné otázky

Hlavním cílem diplomové práce je podchytit a analyzovat zkušenosti školních metodiků prevence v oblasti primární prevence šikany a realizace preventivních aktivit na 2. stupni ZŠ.

Dílčí cíle:

- podchytit zkušenosti školních metodiků prevence v oblasti realizace preventivních aktivit na druhém stupni ZŠ
- zmapovat preventivní strategie a programy na prevenci šikany
- zjistit, s kým a jakým způsobem ŠMP na preventivních aktivitách spolupracují
- odhalit bariéry, limity na které školní metodici prevence narážejí při preventivní práci

Výzkumný problém: realizace preventivních aktivit školními metodiky prevence na druhém stupni ZŠ

Na základě výzkumných cílů a v závislosti na stanovených oblastech výzkumu byly stanoveny tyto výzkumné otázky:

1. Jakým způsobem probíhá realizace preventivních aktivit na druhém stupni ZŠ v oblasti šikany?
2. Jakým způsobem je problematika šikany implementována do dokumentů školy?
3. Jakým způsobem funguje na školách spolupráce školních metodiků prevence s ostatními pedagogickými pracovníky?
4. Jakým způsobem probíhá kooperace s rodiči?
5. Jaké jsou bariéry, limity na které školní metodici prevence při své práci narážejí?



## 4.2 Metody výzkumu

Vzhledem ke zkoumanému jevu jsem zvolila kvalitativní přístup, což znamená, že výsledky budou uváděny ve slovní (nečíselné) podobě (Gavora, 2008). Tímto termínem se tedy rozumí jakýkoli výzkum, jehož se nedosahuje prostřednictvím statických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace (Švaříček In Švaříček, Šedřová a kol., 2014). V kvalitativním výzkumu nejsou na začátku stanoveny základní proměnné, hypotézy a výzkumný projekt, není závislý na teorii, kterou již někdo vytvořil. Podstatou je do hloubky prozkoumat určitý definovaný jev a přinést o něm, co nejvíce informací (Švaříček In Švaříček, Šedřová a kol., 2014). „*Užívají se k odhalení a porozumění tomu, co je podstatou jevů, o nichž toho ještě moc nevíme. Mohou být také použity k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž něco víme*“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 11).

Pro sběr dat jsem zvolila metodu interview – polostrukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami. Interview je metoda sběru dat na základě interakce a komunikace mezi respondentem a výzkumníkem. Je založena na přímém dotazování, zjišťování postojů, faktů a motivů u zkoumaného jedince verbální komunikace výzkumníka. Podle struktury otázek se rozlišuje interview strukturované, polostrukturované a nestrukturované. Podle počtu zúčastněných osob lze dělit na individuální a skupinový. Značnou výhodu oproti jiným metodám, zde tvoří navázání osobního kontaktu, který umožňuje hlubší analýzu postojů a motivů respondentů k dané problematice (Chráška, 2007).

Následně použiji jednu z nejvíce využívaných metod analýzy kvalitativního výzkumu, jež je zakotvená teorie. Zakotvené teorie byla vyvinuta v šedesátých letech 20. století. Využívaný v řadě empirických sociálně vědních studií, jejíž autory jsou Barney Glaser a Anselm Strauss. Zakotvená teorie představuje sadu systematických induktivních postupů pro vedení kvalitativního výzkumu soustředěného na vytváření teorie (Šedřová In Švaříček, Šedřová a kol., 2014).

Strauss a Corbinová (1999, s.14) uvádějí, že „*je to teorie induktivně odvozená ze zkoumání jevu, který prezentuje. To znamená, že je odhalena, vytvořena a prozatímně ověřena systematickým shromažďováním údajů o zkoumaném jevu a analýzou těchto údajů.*“ Podotýkají také, že ...“*začínáme zkoumanou oblastí a necháváme, ať se vynoří to, co je v této oblasti významné*“.

Zjednodušeně zahrnuje tyto etapy: (1) Sběr dat směřující k nasycenosti kódů, (2) kódování získaných informací směřující k vytvoření základních kategorií (3) konstruování teorie jako sady tvrzení o vztazích mezi kategoriemi (Šed'ová In Švaříček, Šed'ová a kol., 2014).

Jádrem zakotvené teorie je analytická technika kódování (otevřené, axiální, selektivní). Při otevřeném kódování dochází analýze získaných dat. Výzkumník přidělí určitý kód pojmům, které se v získaných datech objevují. Poté seskupuje jednotlivé pojmy do kategorií, což nazýváme kategorizace. Kategorizace dat je tedy výsledkem otevřeného kódování (Strauss a Corbin, 1999).

Při axiálním kódování přeskupuje výzkumník jednotlivé kategorie dle pravidel tzv. paradigmatického modelu, který tvoří: příčinné podmínky, jev, kontext, intervenující podmínky, strategie jednání a interakce, následky. Výsledkem jsou tedy seskupené kategorie podle paradigmatického modelu. Během selektivního kódování si výzkumník určí centrální kategorii, ke které potom vztahují ostatní kategorie (Strauss a Corbin, 1999).

Analytické techniky zakotvené teorie představuje velice dobře propracovaný návod, jak zacházet s kvalitativními daty. Lze říci, že právě kódovací techniky vytváří jádro zakotvené teorie (Šed'ová In Švaříček, Šed'ová a kol., 2014).

### 4.3 Výzkumný vzorek a sběr dat

Kritéria výběru výzkumného vzorku byly následující: **Olomoucký kraj, osoba vykonávající funkci školního metodika prevence, zkušenost s prevencí šikany.**

Výzkumu se tedy účastnili oslovení metodici prevence přes vedení školy v rámci Olomouckého kraje. Školy byly oslovovány telefonicky nebo emailem. V souvislosti s nasyceností dat byly průběžně oslovovány další základní školy. Výzkumu se nakonec zúčastnilo šest metodiků prevence. Všichni byli seznámeni s obsahem a cílem výzkumu. Rovněž s tím, že rozhovor bude čistě anonymní, zaznamenáván a výsledky budou použity pouze pro účely diplomové práce. Rozhovory probíhaly na půdě oslovených základních škol v příjemné atmosféře. S níže uvedené tabulky vyplývá, že věkové složení dotazovaných bylo různé od 29 – 53 let, s tím související i celková délka praxe a délka ve funkci metodika prevence. Sběr dat probíhal od ledna do března roku 2018.

<b>Metodik prevence (MP)</b>	<b>Pohlaví</b>	<b>Věk</b>	<b>Délka praxe (roky)</b>	<b>Délka funkce MP (roky)</b>
<b>MP 1</b>	žena	35	10	7
<b>MP 2</b>	žena	47	13	1
<b>MP 3</b>	žena	41	18	3
<b>MP 4</b>	muž	29	3	1
<b>MP 5</b>	žena	53	24	8
<b>MP 6</b>	muž	41	14	8
Žádný z metodiků prevence současně nevykonává funkci výchovného poradce				

Tab. č.2: Charakteristika respondentů (zdroj vlastní)

Na začátek rozhovorů byly položeny základní otázky, pouze pro orientaci na pohlaví, věk, délku praxe, délku praxe ve funkci metodika prevence a případnou současně vykonávanou funkci výchovného poradce. Dále byly otázky rozděleny do tří oblastí: informovanosti, zkušeností a přístupu k realizaci preventivních aktivit k problematice šikany a spolupráce.

Otázky pro rozhovor:

### **Informovanost**

Jak často jsou žáci na druhém stupni ZŠ informováni o problematice šikany? Je informovanost podle vás dostačující?

Jakou formou jsou posilovány kompetence žáků k šikaně? (besedy...)

Existuje na vaší škole samostatný dokument upravující strategii k prevenci šikany? Popřípadě jakým způsobem je implementován do minimálního preventivního programu či zakotven v ŠVP?

### **Zkušenost a přístup k realizaci preventivních aktivit k problematice šikany**

Co spatřujete za nejvíce efektivní v rámci realizovaných preventivních aktivit? (+ příklady dobré praxe)

Jaký pokrok, změny v postupech vnímáte v rámci prevence šikany v porovnání s minulostí?

Jakými kompetencemi by měl podle Vás disponovat metodik prevence případně výchovný poradce v preventivní práci?

Jaké jsou Vaše cíle v rámci letošního preventivního programu?

Co byste chtěl/a do budoucnosti změnit v rámci vaší preventivní práce? ( forma, frekvence...)

Co zlepšuje vaši preventivní práci a kde naopak pocítujete bariéry, limity, mezery?

### **Spolupráce**

Jakým způsobem probíhá spolupráce školního metodika prevence a výchovného poradce?

Na jakém principu funguje Vaše spolupráce s třídními učiteli v oblasti prevence rizikového chování?

Jakým způsobem probíhá spolupráce s rodiči?

## **4.4 Etická dimenze a limity výzkumu**

Etické aspekty kvalitativního výzkumu jsou vázány na obecné principy, které jsou v jednotlivých vědách formulovány již po několik let formou etických zásad chování. Česká asociace pedagogických výzkumů (ČAPV) v současnosti žádným etickým kodexem nedisponuje, proto se shodují s obecnými principy ve společnosti. Nejedná se o přesná pravidla, ale principy s kterými se můžeme konfrontovat a je na každém zvážit tyto aspekty (Švaříček, Šed'ová a kol., 2014).

Prvním principem je **důvěrnost**, což znamená, že žádná zveřejněná data neumožní identifikaci účastníka výzkumu. Výzkumník by měl účastníky ubezpečit o zachování důvěrnosti a to následně dodržovat (např. by neměl v poděkování jmenovitě děkovat školám, učitelům...). Dalším principem je **poučený souhlas** účastníků, což znamená dobrovolný souhlas účastníků, seznámení s výzkumem a související dokumentací. Posledním principem je **zpřístupnění práce účastníkům výzkumu**. Pokud výzkumník přislíbí respondentovi zpětnou vazbu, měl by jí dodržet (Švaříček, Šed'ová a kol., 2014).

Limity výzkumu spatřuji v případném přístupu některých škol, což souvisí s přesyceností žádostí o realizaci některých výzkumů týkajících se bakalářských či diplomových prací, což je pochopitelné, ale pro badatele nepříjemné v získávání potřebných dat. Osobně jsem byla ráda za pomoc a vstřícnost nejmenovaných škol s tímto problémem.

Určité limity se vyskytují i v některých otázkách. V oblasti informovanosti je to otázka: „Jak často jsou žáci na druhém stupni ZŠ informováni o problematice šikany? Je informovanost podle vás dostačující?“ Každý může totiž za zmíněnou dostatečnou informovanost a pravidelnost považovat něco jiného, i když by měly být dodržovány nějaké standardy. Jako další limitující otázku vidím následující: „Co zlepšuje vaši preventivní práci a kde naopak pocítujete bariéry, limity, mezery? Problém spočívá v praxi metodika prevence. Někteří mají dlouholetou, takže jsou schopni charakterizovat různé oblasti bariér jiní svou funkci však zastávají kratší dobu a nejsou tak pochopitelně schopni zcela jasně popsát bariéry a mezery ve své preventivní práci.“

## 4.5 Kódování

### 4.5.1. Otevřené kódování

V první fázi jsem si přepisy vytištěných rozhovorů důkladně nastudovala a rozdělila do několika jednotek. Následně byly každé jednotce přiřazeny kódy, prostřednictvím kterých se na základě podobností témat slučovaly do kategorií. Vzniklé kategorie jsou následující:

**Kategorie 1:** Práce se třídou v rámci třídnických hodin a vytváření pozitivního klimatu jako základ dobré primární prevence.

**Kategorie 2:** Prevence šikany zejména součástí ŠVP, školního řádu a Minimálního preventivního programu školy

**Kategorie 3:** Zážitkové programy jako efektivní formy prevence.

**Kategorie 4 :** Kyberšikana jako stále více šířící se druh šikany

**Kategorie 5:** Empatie, komunikativnost, otevřenost, zodpovědnost, kompetentnost k řešení problému jako základní kvality osoby metodika prevence a výchovného poradce.

**Kategorie 6:** Budování a posilování optimálního klimatu školy jako jeden z klíčových aspektů minimalizace rizikového chování.

**Kategorie 7:** Malá časová dotace na práci metodika prevence jako problém.

**Kategorie 8:** Interakce a komunikace pedagogických pracovníků jako podmiňující faktor včasné prevence.

**Kategorie 9:** Schůzky a aktivní zapojení rodičů do života školy jako nástroj minimalizace vzniku nežádoucích forem rizikového chování.

**Kategorie 1: Práce se třídou v rámci třídnických hodin a vytváření pozitivního klimatu jako základ dobré primární prevence.**

<b>Vlastnosti</b>	<b>Dimenze</b>
Práce s třídou	<b>důležitá</b> – nedůležitá
Klima třídy	<b>významné</b> - nevýznamné
Primární prevence	<b>dostatečná</b> – nedostatečná

V rámci otázek z oblasti informovanosti, tedy jak často, jakou formou jsou žáci informováni, se všichni metodici prevence shodli, že základem je práce se v třídnických hodinách a dále předmětů jako výchova ke zdraví apod. Výpověď MP4: „*Žáci na druhém stupni mají šikanu jako jedno z hlavních témat v předmětu výchovy ke zdraví v 7. a v 9. třídě. Dále je toto téma součástí třídnických hodin, ve kterých třídní učitelé zjišťují míru spolupráce třídy a sounáležitosti.....*“, taktéž hovoří i MP5, který zmiňuje i způsob komunikace v rámci komunitních kruhů se třídou: „*Žáci jsou informováni v rámci předmětů Výchova ke zdraví a Výchova k občanství, kde je těmto tématům věnováno několik hodin, průběžně po celý rok se vracíme k šikaně v rámci třídnických hodin a komunitních kruhů. Myslím si, že informovanost je dostačující.*“ Zmiňovanou často užívanou formou prevence, jsou i besedy. Všichni zároveň konstatovali, že se jim informovanost žáků a problematice šikany jeví jako dostačující, což je zřejmé z výpovědí: MP1: „*Témata jsou začleněna do ŠVP a třídnických hodin, problematika šikany a souvisejících témat je i součástí některých besed pro žáky. Podle mě je **informovanost dostačující.***“ A také například MP2: „*Žáci jsou informováni pravidelně prostřednictvím besed, třídnických hodin, preventivních programů. Myslím, že **informovanost je dostačující.***“

## **Kategorie 2: Prevence šikany zejména součástí ŠVP, školního řádu a Minimálního preventivního programu školy**

<b>Vlastnosti</b>	<b>Dimenze</b>
Implementace prevence šikany	<b>dostačující – nedostačující</b>
Povědomí o šikaně	<b>velké - malé</b>

Z odpovědí jednotlivých metodiků prevence na otázku týkající se zakotvení prevence šikany vyplývá, že je **problematika zakomponována zejména v rámci Minimálního preventivního programu**, dále jako součást ŠVP nebo školního řádu.

MP1 uvedla, že prevence šikany je zakomponována kromě Minimálního preventivního programu a jednotlivých předmětů také ve školním řádu: „*Ano – dokument týkající se prevence a řešení šikany je součástí školního řádu. V ŠVP je šikana a s ním související témata začleněna do jednotlivých předmětů. V preventivním plánu školy je pak tabulka s přehledem témat, která souvisí se šikanou. Součástí plánu preventivního plánu je krizový plán.*“ O zakomponování problematiky šikany do školního řádu, hovořil i MP6: „*No...Šikana je součástí ŠVP, pak je zakomponována do jednotlivých hodin. Dále součástí Minimálního preventivního programu školy a školního řádu.*“ Z jednotlivých výpovědí je jednoznačné, že na všech školách je problematika šikany dobře zpracována a zakomponována v rámci jednotlivých dokumentů avšak zcela samostatný dokument – strategie proti prevenci šikany neexistuje MP2 vypověděl: „*Strategie k prevenci šikany je zařazen do Preventivního programu školy.*“ Dále MP3: „*Zcela samostatný dokument o šikaně neexistuje, je součástí Minimálního preventivního programu školy.*“ Z výpovědi MP4 je také zřejmé, že je tomuto druhu rizikového chování věnována vysoká pozornost: „*Šikana je jedním z hlavních témat minimálního preventivního programu a je široce rozpracován.*“ V jedné z posledních výpovědí je zmíněna Strategie pro případ šikanování v rámci přílohy ŠVP. MP5: „*Strategie pro případ šikanování je součástí ŠVP jako jeho příloha.*“

Ať už existuje zcela samostatný dokument upravující problematiku šikany či ne, je očividné, že její úprava v rámci dokumentů školy není vůbec opomíjena a dostává se tak do povědomí všech účastníků kompetentních při případném řešení problémů a poskytuje dostatečný prostor pro preventivní činnost.

### Kategorie 3: Zážitekové programy jako efektivní formy prevence.

Vlastností	Dimenze
Zážiteková forma	vyhovující – nevyhovující
Efektivita prevence	účinná – neúčinná
Oblíbenost	velká – malá

Dle rozhovorů je zřejmé, že kromě tradičních realizovaných besed, třídnických hodin považují metodici prevence jako nejvíce efektivní v rámci realizovaných preventivních aktivit metodici formu zážitkových programů. Zmíněna je také diskuse a práce s třídním kolektivem. MP1 uvádí: „Myslím, že „účinné“ jsou **zážitkové metody**, možnost vyzkoušet si prakticky konkrétní situace. Zaměření na budování pozitivního přístupu, nikoliv na odstrašování.“ MP2: „Myslím, že nejvíce efektivní je forma **zážitkových programů**.“ Také MP3 a MP6 uvádí: „Třídnické hodiny, besedy s hrou a **dramatizací – prožitkové akce**, rozbor reálných případů.“ MP6: „Nejefektivnější je, jak už jsem říkal dobrá práce se třídou a pak také **forma zážitkových programů**, která žáky zaujme.“

Uvedena byla i konkrétní práce s třídním kolektivem, zaměřena na vzájemném utužování vztahů např. přírodě, jež dokládá MP4: ...“Škola pořádá různé projekty a **výlety či exkurze**, při kterých mimo jiné i kladou velký důraz na utužování kolektivu. Žáci jsou uvolněnější a sdílnější, pokud jim vytvoříme pro ně příjemné prostředí, tudíž někdy jdeme s žáky například do parku, kde si sedneme do kolečka a diskutujeme o školním a i o rodinném životě....“ Výpověď MP5 upozorňuje také na důležitost diskuse a zmiňuje i nabídku konkrétních subjektů v Olomouckém kraji nabízejících programy prevence. Určitou možností jsou i dobře zpracované filmy, které mohou žáky zaujmout. MP5: „Nejefektivnější je, když mají učitelé dobré vztahy se žáky, zajímají se o problémy žáků, pravidelně pořádají komunitní kruhy, umějí žáky vyslechnout. Více než přednášky jsou efektivní diskuze nebo **zážitkové programy** / Sdružení D Olomouc, Divadlo Nabalkoně Olomouc apod./ . Zajímavé pro žáky jsou i některé filmy o konkrétních případech šikany.“

Zcela zásadní a efektivní se jeví práce s třídním kolektivem v rámci třídnických hodin a forma zážitkových programů, která žáky dokáže zaujmout.



#### **Kategorie 4: Kyberšikana jako stále více šířící se druh šikany**

<b>Vlastnosti</b>	<b>Dimenze</b>
Hrozba kyberšikany	<b>vysoká</b> – nízká
Četnost výskytu	<b>velká</b> – malá
Rychlost šíření	<b>rychlá</b> - pomalá

V dotazované oblasti zkušeností a přístupů realizaci preventivních aktivit, konkrétně tedy v otázce: Jaký pokrok, změny vnímají v postupech k prevenci šikany v porovnání s minulostí. Tři ze šesti dotazovaných metodiků prevence zmínili, čím dál tím větší hrozbu kyberšikany jako novodobé formy šikany. Na základě těchto opakujících se odpovědí vznikla výše uvedená a důležitá kategorie. MP2 uvádí: *„Je větší informovanost. Klasická šikana ustupuje a **nahrazuje ji kyberšikana.**“* Taktéž MP6 konstatoval: *„Řekl bych, že celkově se této problematice věnuje větší pozornost a je větší informovanost, což je dobře. V současnosti se setkáváme spíše i z jednou z forem šikany **tj kyberšikanou.**“* Z odpovědí také vyplývá, že je v posledních letech větší informovanost a věnuje se této problematice pozornost, což souvisí např. s pokrokem řešení případných patologických jevů, již v jejich počátcích, jež uvedl MP3: *„Velký pokrok při řešení patologických jevů, tedy i šikany, je schopnost již zkušených pedagogů odhalit šikanu už v jejím raném stádiu. V naší škole jsme se setkali častěji se šikanou verbální, s neverbální pouze v jejích začátcích, které se podařilo úspěšně vyřešit na půdě školy. Jiným, velmi závažným problémem, je kyberšikana, jako nový druh šikany, kde je odhalení a prokázání složitější.....*

Z výpovědí respondentů se domnívám, že tato kategorie je jedna ze stěžejních a měla by se jí věnovat pozornost a šikovně ji přizpůsobit i některé formy primární prevence. Lze konstatovat, že „boj“ s touto formou šikany je mnohdy obtížnější a hůře prokazatelnější než tradiční šikana.

**Kategorie 5: Empatie, komunikativnost, otevřenost, zodpovědnost, kompetentnost k řešení problému jako základní kvality osoby metodika prevence a výchovného poradce.**

<b>Vlastnosti</b>	<b>Dimenze</b>
Osobnostní kvality metodika prevence	<b>důležité</b> - nedůležité
Kompetentnost k řešení problémů	<b>podstatná</b> - nepodstatná

Na základě níže uvedených odpovědí vznikla kategorie týkající se kompetencí osoby metodika prevence a výchovného poradce. Nutno podotknout, že těmito kvalitami by měli disponovat všichni pedagogičtí pracovníci.

**Ve výpovědích byly zmíněny všechny podstatné vlastnosti a schopnosti jako empatie, komunikativnost, otevřenost, důvěra, zodpovědnost, schopnost řešení problémů atd.** MP1 uvedla: „*Měli by být především důslední při řešení problémů, komunikativní, empatictí.*“ MP4: „*Každý učitel i metodik prevence by měl být empatický, aby se dokázal vcítit do problému a do dítěte. Dále by měl být komunikativní, společenský, vnímavý a měl by se umět rozhodnout. Měl by být kompetentní k řešení problémů.*“ MP3 zmínil i důležitost přirozené autority u kolegů, což vnímám také za velmi podstatné: „*Vzdělání v oboru, empatie, komunikace, otevřenost, opravdovost, důvěra u dětí i rodičů, zájem vykonávat pozici školního metodika prevence, osobní a odborné předpoklady, přirozená autorita kolegů, zájem o další vzdělávání, ochotu věnovat dostatek času své pracovní pozici.*“

Je zde zmíněna i problematika malé časové dotace na jeho práci, která byla zmíněna napříč všemi rozhovory v různých otázkách a bude je uvedena jako jedna z dalších kategorií MP2 uvedla: „*Větší časová dotace na práci preventisty. Jinak by měl být empatický, komunikativní, důvěryhodný jak u žáků, tak rodičů.*“ To, že by měl být metodik prevence také dobrým organizátorem a školený v oboru, podotknul MP5: „*Školní metodik prevence by měl být dobrý organizátor, měl by mít přehled o institucích a organizacích, které se zabývají rizikovým chováním, měl by projít školením ohledně komunitních kruhů popř. sociálním výcvikem, měl by umět dobře spolupracovat s kolegy.*“

**Kategorie 6: Budování a posilování optimálního klimatu školy jako jeden z klíčových aspektů minimalizace rizikového chování.**

<b>Vlastnosti</b>	<b>Dimenze</b>
Optimální klima školy	<b>důležité</b> – nedůležité
Snížení výskytu šikany	<b>velké</b> – malé

S ohledem na téma, které je v centru pozornosti tj. šikana, myslím, že je tato kategorie zcela zásadní, jelikož budování optimálního a pozitivního klimatu školy a tříd se poté odráží na výskytu rizikového chování.

Metodici prevence zmiňovali posílení klimatu a budování optimálního klimatu školy a tříd, zejména v otázce na cíle v preventivním programu školy. MP1 zdůrazňuje budování pozitivního přístupu žáků ke škole a společné vytváření zdravého klimatu: „...*Pracovat na budování pozitivního přístupu žáků ke škole. Spolupráce s třídními učiteli při vytváření zdravého klimatu ve třídách...*“ MP2 uvedl jako hlavní cíl preventivního programu školy: „*Udržet pozitivní, bezpečné a příjemné klima na naší škole.*“ Také MP3 zdůrazňuje: „*všeobecné posílení sociálního klimatu školy.*“ Základním prostředkem umožňující minimalizaci rizikového chování je dostatečná informovanost žáků uvedena ve výpovědi MP5: „*Cíle jsou podobné jako v minulých letech – informovat žáky dostatečně o všech oblastech rizikového chování, umožnit jim zapojit se do diskuze o problémech, minimalizovat projevy rizikového chování, udržení optimálního klimatu školy.*“ Zmínka je i k celkovému vedení dětí k zdravému životnímu stylu a průběžnému mapování situace ve škole v souvislosti s výskytem nežádoucích jevů, což je uvedeno ve výpovědi MP6: „*Mezi hlavní cíle naší školy patří budování optimálního klimatu školy a jednotlivých tříd, vedení dětí ke zdravému životnímu stylu, průběžné mapování aktuální situace výskytu sociálně patologických jevů....*“

### **Kategorie 7: Malá časová dotace na práci metodika prevence jako problém.**

<b>Vlastnosti</b>	<b>Dimenze</b>
Časová dotace	<b>uspokojivá</b> – neuspokojivá
Náročnost práce metodika prevence	<b>náročná</b> - nenáročná
Finanční ohodnocení	<b>žádné</b> – znatelné

Kromě jednoho z dotazovaných byla ve všech rozhovorech zmíněn problém malé časové dotace na práci metodika prevence. Například MP1 a MP2 podobně uvádí MP1: *..., Minusy spatřuji v nedostatku času, v důsledku plného úvazku.*“ MP2: *..., Větší časová dotace na práci preventivy...*“ Dále také úskalí v oblasti financování akcí, jak ze strany státu, tak poté v ohodnocení práce metodiků, kterému se nedostává, jak říká MP3: *...Mezery - věnovat se práci metodika ve „volném čase“ .... po úsilí v dalším studiu a získání potřebného vzdělání nemá metodik zkrácený pracovní úvazek, není nijak ohodnocen, tato funkce nemá žádné zvýhodnění. Snad pouze ve školství ještě existuje taková situace, kdy po studiu a odvedené práci není ohodnocení žádné.*“ MP5 uvedla, že by byla potřeba jisté změny i v rámci financování akcí ze strany státu: *„Změny bych uvítala v oblasti financování akcí v rámci prevence /většinou si akce hradí děti samy/- prevence je povinná, tudíž by ji měl stát dotovat. Dále by mělo konečně dojít ke slibovanému snížení vyučovací povinnosti u ŠMP, aby mohli prevenci věnovat více času.*“

### **Kategorie 8: Interakce a komunikace pedagogických pracovníků jako podmiňující faktor včasné prevence.**

<b>Vlastnosti</b>	<b>Dimenze</b>
Interakce a komunikace	<b>pravidelná</b> – nepravidelná
Spolupráce pedagogů	<b>dobrá</b> – špatná
Intervence	<b>včasná</b> – pozdní

Společná spolupráce výchovného poradce probíhá formou pravidelných schůzek s žáky a rodiči, konzultací strategií a řešení problémů. Důkazem je například výpověď MP1: (spolupráce s výchovným poradce) *„Naše spolupráce probíhá formou **společné účasti na pohovorech se žáky a rodiči, domlouvání strategií.** Dále pak v pravidelných schůzkách školního poradenského pracoviště 1x měsíčně (vedení školy, výchovný poradce, školní metodik prevence, speciální pedagog).“* MP6 definuje spolupráci takto: (spolupráce s výchovným poradcem) *„Spolupráce probíhá na základě **pravidelných schůzek,** spolupráce při řešení problémů, práce s třídním kolektivem, konzultace strategií.“*

Nesmírně důležitá je spolupráce s třídními učiteli a konzultace případných problémů, jak také uvádí MP1: (spolupráce s třídními učiteli) *„**Pravidelně si předáváme informace o jednotlivých třídách** – společně se domlouváme na postupu v případě problémů. Společně se účastníme i pohovorů se žáky a rodiči.“*, což uvádí i MP3: *„...třídní učitelé jsou důležitými realizátory Minimálního preventivního programu (dále jen MPP). Předpokládá se, že znají svou třídu a její specifika natolik, aby citlivě uplatňovali, kdykoliv je potřeba, metody popsané programem. Spolupracují se školním metodikem prevence při výskytu jakéhokoliv problému.“* Třídní učitelé by se měli také podílet na tvorbě MMP a měli vy svou třídu dobře znát. Samozřejmě probíhá celková spolupráce všech pedagogických pracovníků např. v pravidelných schůzkách pedagogické rady, o kterých se zmiňuje i MP4: *„Spolupráce s výchovným poradcem probíhá velmi úzce, minimálně jednou měsíčně se scházíme. Dále na každé **pedagogické radě** je vyhrazené okénko pro konzultaci náznaků šikany v různých třídách a všichni učitelé mají možnost se k tomu vyjádřit a navrhnout řešení. Od letošního školního roku navíc funguje na naší škole školní psycholožka, se kterou také spolupracujeme, a navíc ona sama si bere ve třídách občas nějaké hodiny, aby s žáky prodiskutovala jejich vztahy.“*

## **Kategorie 9: Schůzky a aktivní zapojení rodičů do života školy jako nástroj minimalizace vzniku nežádoucích forem rizikového chování.**

<b>Vlastnosti</b>	<b>Dimenze</b>
Aktivita rodičů	<b>podstatná</b> – nepodstatná
Schůzky	<b>pravidelné</b> – nepravidelné
Riziko vzniku nežádoucích forem chování	<b>vysoké</b> - nízké

Aktivní zapojení a spolupráce rodičů se jeví jako jedna s cest minimalizace rizikového chování. V současnosti převažuje komunikace v rámci osobních schůzek, jak uvádí MP1: *„Rodiče se snažíme zapojit do života školy a budování tak pozitivního vztahu ke škole. **Důležitá je i účast rodičů na pohovorech a výchovných komisích.**“* Dále také prostřednictvím emailu či telefonu, jež poznamenal MP2: *„Komunikace prostřednictvím **emailu, telefonu, osobní schůzky.**“* Rodiče jsou také informováni a vyzýváni ke spolupráci při tvorbě preventivního programu školy MP5: *„**Minimální preventivní program je přístupný na webu školy, rodičům posíláme každoročně výzvu ke spolupráci hlavně v oblasti šikany, informujeme je v rámci třídních schůzek, při individuálních pohovorech.**“*

Snaha ze strany školy však občas naráží na nezájem některých rodičů, což bývá někdy problém a škola s ním ve většině případech nic nezmůže, tvrdí MP6: *„**Snažíme se rodiče aktivně zapojit do života školy, což se daří někdy více, někdy méně. Zejména probíhá však v rámci osobních schůzek.**“*

### 4.5.2 Axiální kódování

Tato technika navazuje na otevřené kódování. Cílem je vytvořit propojení mezi vzniklými kategoriemi a subkategoriemi (Strauss, Corbinová, 1999). Používá se zde následující tzv. paradigmatický model: **A) PŘÍČINNÉ PODMÍNKY → B) JEV → C) KONTEXT → D) INTERVENUJÍCÍ PODMÍNKY → E) STRATEGIE JEDNÁNÍ A INTERAKCE → F) NÁSLEDKY** (Šed'ová In Švaříček, Šed'ová a kol., 2014).

Nejprve je důležité pojmenovat jev, který zkoumáme, ten má určité příčinné podmínky, které ho vyvolávají. Další složkou je kontext, kde je popsán soubor vlastností jevu a podmínek, které ho podmiňují. Intervenující podmínky se určí tak, že jsou vybrány podmínky, které jev zlehčují nebo ztěžují. Strategie jednání pak popisuje zvládnutí a reakci na konkrétní jev skupinkou dotazovaných. Následkem pak může být situace nebo událost (Strauss, Corbinová, 1999).

Tento model umožňuje o datech systematicky přemýšlet, vzájemně je propojovat a zohledňovat procesuální dynamiku v datech. Axiální kódování je možno použít jedenkrát, kdy je seskupeno kolem centrální kategorie a nebo vícekrát, kolem několika důležitých kategorií. Tento typ kódování nefunguje jako závazný model výkladu zkoumaných jevů, slouží jako jeho pomůcka při třídění dat (Šeďová In Švaříček, Šeďová a kol., 2014).

JEV: Práce a realizace preventivních aktivit metodiků prevence na 2.stupni ZŠ v oblasti šikany.

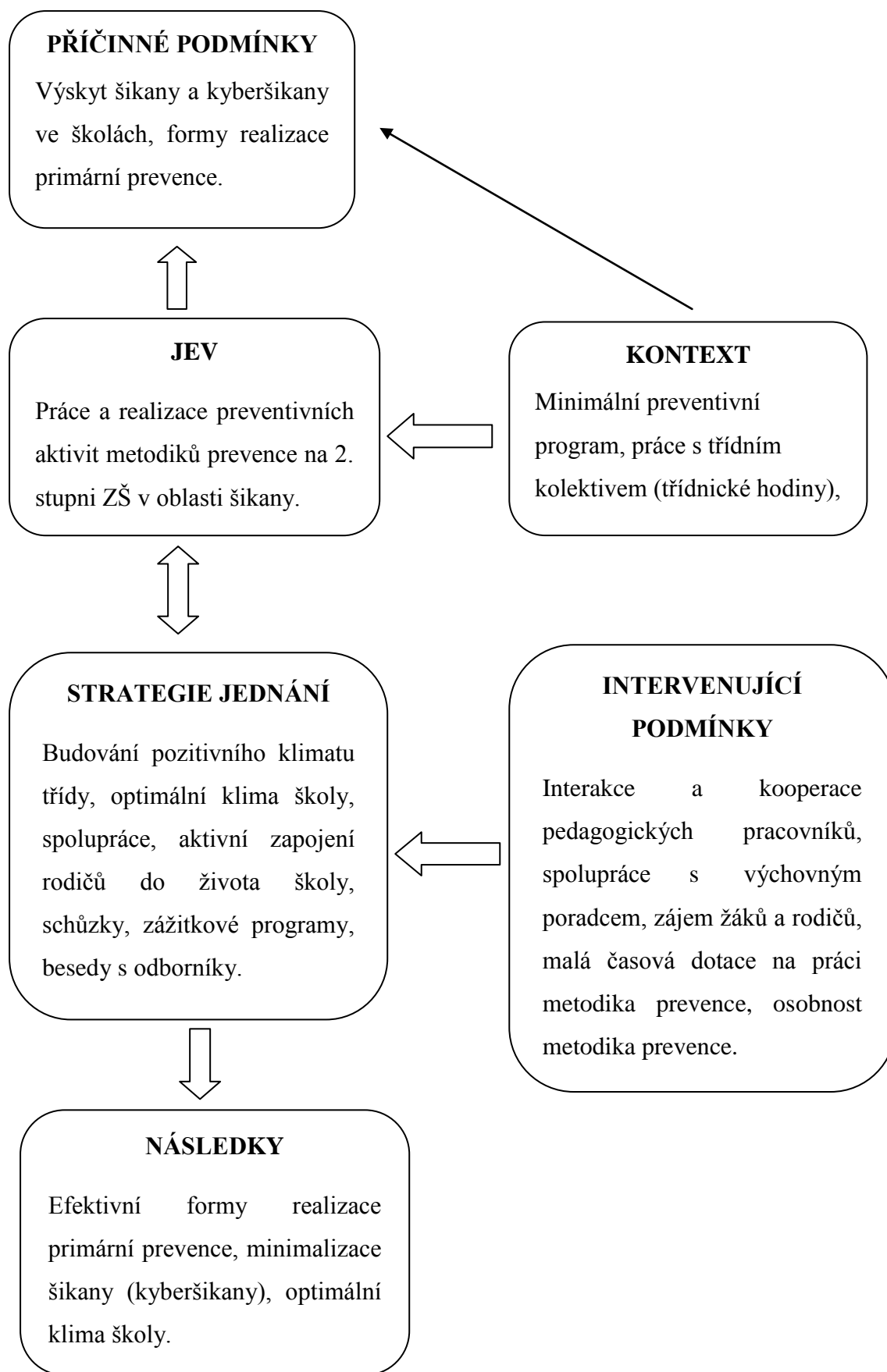
PŘÍČINNÉ PODMÍNKY: Výskyt šikany a kyberšikany ve školách, formy realizace primární prevence.

KONTEXT: Minimální preventivní program, práce s třídním kolektivem (třídnické hodiny), besedy, zážitkové programy, informovanost.

INTERVENUJÍCÍ PODMÍNKY: Interakce a kooperace pedagogických pracovníků, spolupráce s výchovným poradcem, zájem žáků a rodičů, malá časová dotace na práci metodika prevence, osobnost metodika prevence.

STRATEGIE JEDNÁNÍ: Budování pozitivního klimatu třídy, optimální klima školy, spolupráce, aktivní zapojení rodičů do života školy, schůzky, zážitkové programy, besedy s odborníky.

NÁSLEDKY: Efektivní formy realizace primární prevence, minimalizace šikany (kyberšikany), optimální klima školy.



Obrázek č. 1: Paradigmatický model

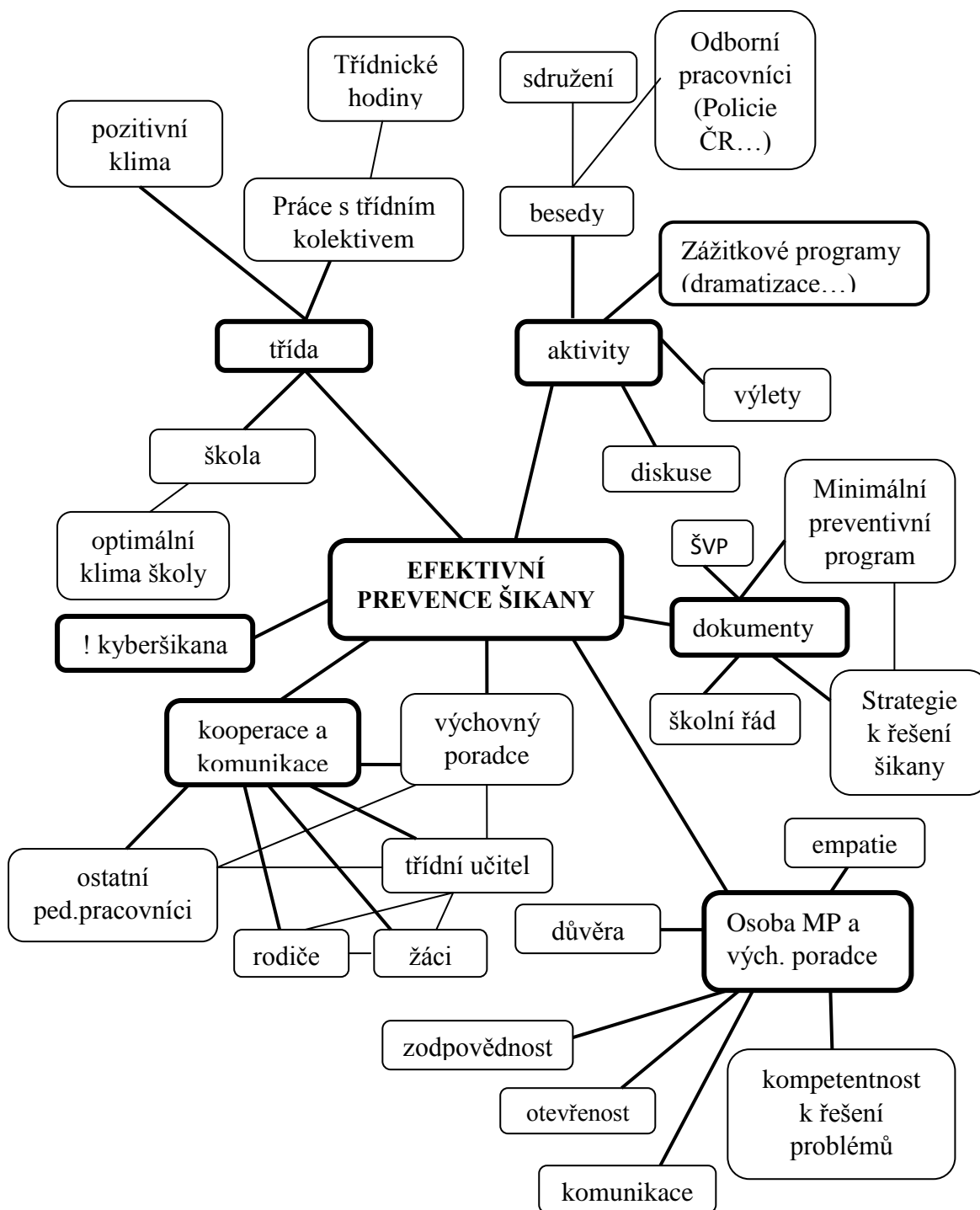


### 4.5.3 Selektivní kódování

V selektivním kódování je vybrána jedna klíčová kategorie, kolem které je vytvářen základní analytický příběh (Strauss, Corbinová, 1999). Kolem centrální kategorie jsou poté seskupeny všechny ostatní. Centrální kategorie by měla odpovídat a dobře popisovat zkoumaný jev. Tento typ kódování tak zahrnuje popis pravidelností, které se začínají vynořovat v axiálním kódování. Správné provedení veškerých kódovacích kroků vytváří základ k vytvoření dynamického teoretického modelu (Šed'ová In Švaříček, Šed'ová a kol., 2014).

V selektivním kódování jsem si zvolila centrální kategorii: **efektivní prevence šikany**, jelikož zahrnuje širokou škálu důležitých oblastí souvisejících s primární prevencí a souvisí s realizací konkrétních preventivních aktivit na 2. stupni ZŠ. Kolem centrální kategorie byly seskupeny tyto další: Třída – tato kategorie zahrnuje a zdůrazňuje práci s třídním kolektivem v rámci třídnických hodin a budování pozitivního klimatu třídy následně i optimálního klimatu školy. Následující aktivity - samozřejmě v již zmíněných třídnických hodinách, dále prostřednictvím diskusí, zážitkových programů a besed prostřednictvím odborníků nebo sdružení k tomu kompetentních. Další kategorií je kooperace a komunikace (rodiče, žáci, výchovní poradci, třídní učitel a další ped. pracovníci).

Důležitou funkci v kvalitní prevenci má osobnost metodika prevence a výchovního poradce disponující empatií, zodpovědností, otevřeností...Neméně cennou složkou zastávají v primární prevenci také dokumenty s ní související – Školní vzdělávací program, Minimální preventivní program, Strategie k řešení šikany, školní řád. Bohužel v současnosti je stále více se šířící hrozbou kyberšikana jako forma šikany, proto se tomuto jevu věnuje taktéž pozornost v rámci realizovaných preventivních aktivit.



Obrázek č. 2: Schéma selektivního kódování

## 4.6 Zakotvená teorie

Cílem zakotvené teorie je vytvořit novou teorii, jež má být zakotvena v datech. Nejedná se tedy o popis singulárních jevů. Důležité je zachovat otevřenou mysl při práci s daty. Cílem je vytvoření konceptuálního schématu ve vyšší rovině postihující vzájemné vztahy. Charakteristická je dynamika procesu dění. „ *Zakotvená teorie tedy ukazuje, jak změny podmínek ovlivňující jednání nebo interakci vedou ke změněným reakcím aktérů*“ (Šedřová In Švaříček, Šedřová a kol.,2014). Mezi jednotlivými procedurami leží princip komparace. Jednotlivé úryvky jsou porovnávány s koncepty, které jsou nadřazeny a jež jsou mezi sebou také porovnávány (Glaser, 2004). Cílem je pak odhalit společnou skupinu jevů a odlišit je od skupin ostatních (Šedřová In Švaříček, Šedřová a kol., 2014).

Prostřednictvím kódovacích procesů a ze závěrečného selektivního kódování, vyplynuly na povrch důležité oblasti a prvky prevence šikany ve školách.

Primární prevence a celková prevence rizikového chování hraje v životě školy, troufám si říci, zásadní roli, jelikož kvalitní práce s touto problematikou a následná minimalizace případných nežádoucích projevů chování má velký význam při tvorbě optimálního klimatu školy. Centrální oblastí, od které se vše odvíjí, je již několikrát zmiňovaná práce metodiků prevence a realizace preventivních aktivit na druhém stupni základních škol v oblasti šikany. S touto oblastí souvisí řada klíčových kategorií, které by bez sebe navzájem nebyly schopné fungovat.

Alfa omegou je spolupráce všech účastníků života školy nejen metodiků prevence, jak se k této problematice staví a pracují s ní, ale také na přístupu vedení školy, výchovných poradců a všech pedagogických pracovních školy. Vždy by měla fungovat interakce mezi výchovným poradcem, taktéž třídními učiteli, kteří, jsou nenahraditelní v realizaci primární prevence ve svých třídách. Třídní učitel by měl dobře znát svou třídu a prostřednictvím třídnických hodin a jiných preventivních aktivit směřovat k celkově pozitivnímu klimatu třídy. Práce se třídním kolektivem je základem všeho. Lze podotknout, že z výzkumu vyplynula jako jedna z neúčinnějších forem prevence, forma zážitkových programů, jež je spatřována za vysoce efektivní formu primární prevence. Formou dramatizace, exkurzí nebo pomocí specializovaných sdružení. Klasickou formou prevence jsou besedy s odborníky, preferovaní jsou odborníci z praxí např. příslušník Policie ČR, který svou profesí dokáže zaujmout a žáci v nich vidí také určitou autoritu a je to pro ně

v mnoha směrech atraktivní. Neopomenutelnou součástí celého procesu je také účinná kooperace s rodiči, kdy se někdy daří více někdy méně, což bohužel v mnoha případech i přes snahu školy nelze ovlivnit.

Nedílnou součástí tvoří dokumenty školy pro prevenci ať už rizikového chování jako takového nebo konkrétně šikany, který dává prostor případným připomínkám ze strany spolupracovníků i rodičů. Všichni se mohou aktivně zapojit do tvorby tzv. Minimálního preventivního programu školy (MPP), kterým by podle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy měla disponovat každá škola a které vytváří školám propracovanou metodickou oporu pro jeho tvorbu. Prevence šikany může být dále ukotvena v rámci školního vzdělávacího programu nebo také jako součást školního řádu. Jistou cestou je i zpracování konkrétní Strategie k prevenci šikany. V současné době je však zasazena především do MPP, kde se objevuje v rámci prevence ostatních rizikových forem chování nebo je součástí přílohy.

Budeme-li se bavit konkrétně o funkci a osobě metodika prevence, tak je v současnosti tak trochu nedocenená. To, že by měla disponovat těmi nejlepšími osobnostními kvalitami, jako je empatie, zodpovědnost, otevřenost, komunikativnost, schopnost naslouchat je bezesporu. Metodici však často nemají dostatek časového prostoru na výkon této funkce v souvislosti s plným úvazkem a v mnoha případech nejsou nijak zvlášť ohodnoceni. Na svou práci se však musí stále vzdělávat v oboru a být kompetentní.

V souvislosti s vývojem informačních technologií se školy potýkají stále více z jednou z forem šikany tj. kyberšikana, která je v současnosti u žáků velkou hrozbou, jelikož dostupnost sociálních sítí nebo jiných elektronických prostředků je „na dosah“. Jak se tomu bránit? Myslím, že zde záleží zejména právě na přístupu rodičů tzn. vedení dítěti k „zdravému“ využívání těchto prostředků. Zákeřnost kyberšikany spočívá ve své skrytosti a často špatné dokazatelnosti. Prevence zaměřená na tento jev je v současné době již uskutečňuje a trůfám si říct, že všechny školy s tímto fenoménem pracují v rámci preventivních programů.

Všechny oblasti prevence jsou nějakým způsobem propojeny, ať už na ni má vliv osobnost metodika prevence, přístup školy, učitelů, žáků, rodičů. Jedno podmiňuje druhé a proto by se mělo pracovat na všech oblastech vedoucí k zlepšení funkce prevence. Šikana, kyberšikana se může vyskytnout v každé škole, proto je nutné vědět jak jí minimalizovat a

popřípadě s tímto jevem pracovat, jelikož neznalost může mít v některých případech fatální důsledky.

## 4.7 Diskuse

Získaná data mi poskytla pohled do pozadí primární prevence. Všichni respondenti odpovídali na stejný okruh otázek ze tří oblastí: informovanosti, zkušenosti a přístup k realizaci preventivních aktivit k problematice šikany a spolupráce. Na začátku byli respondenti dotazováni na věk, pohlaví, délku celkové praxe a délku ve funkci metodika prevence. Výzkumu se účastnili 4 ženy a pět mužů ve věku 19 – 53 let. Nejkratší dobou praxe ve funkci metodika prevence byl 1 rok, nejdelší pak 8 let. Cílem rozhovorů bylo odpovědět na stanovené výzkumné otázky. Nutno podotknout, že u některých odpovědí na otázky byla podstatná i právě délka praxe ve funkci metodika prevence.

První výzkumná otázka měla za úkol zjistit: „Jakým způsobem probíhá realizace preventivních aktivit na druhém stupni ZŠ v oblasti šikany?“ Z odpovědí vyplynulo, že žáci jsou nejčastěji informováni v rámci třídnických hodin nebo předmětů jako výchova ke zdraví apod. Často realizovanou formou prevence byly zmiňovány také besedy s odborníky. Co se týká efektivnosti forem, pokládají za důležité právě třídnické hodiny a formu zážitkových programů prevence.

Druhou výzkumnou otázkou byla otázka: „Jakým způsobem je problematika šikany implementována do dokumentů školy?“ Zde má určující význam tvorba Minimálního preventivního programu každé školy, kde je v rámci prevence rizikového chování obsažena i prevence šikany popřípadě příloha tohoto dokumentu obsahuje konkrétní strategii k prevenci šikany. Zcela samostatný dokument k prevenci šikany se vyskytuje méně často. Prevence šikany je v některých školách zakomponována i do školního řádu.

Třetí výzkumná otázka mapuje spolupráci ve škole tj: „Jakým způsobem funguje na školách spolupráce školních metodiků prevence s ostatními pedagogickými pracovníky?“ Metodici prevence si pravidelně předávají informace s třídními učiteli a úzce spolupracují s výchovnými poradci na preventivních aktivitách či řešení případných problémů. Nedílnou součástí je i účast na realizovaných pravidelných pedagogických radách.

Čtvrtou výzkumnou otázkou bylo: „Jakým způsobem probíhá kooperace s rodiči?“ Zde všichni respondenti vyjádřili snahu o aktivní zapojení rodičů do života školy. Rodiče mají v některých případech možnost podílet se i na tvorbě právě preventivního programu školy a zasílat své připomínky. Spolupráce probíhá především prostřednictvím schůzek, telefonicky či mailem.

Poslední pátá výzkumná otázka se týkala limitů a bariér, na které metodici prevence narážejí, konkrétně tedy: „Jaké jsou bariéry, limity na které školní metodici prevence při své práci narážejí?“ Jako první bych chtěla zmínit problematickou časovou dotaci na práci metodika prevence a s tím i související finanční hodnocení. Další vzdělávání v oboru, odbornost a pozice metodika nepřináší bohužel žádné finanční ohodnocení. Další oblastí je finanční dotace preventivních programů, zde vyvstává otázka stát nebo žáci, respektive rodiče? Názory jsou různé. Dle mého názoru souhlasím, že by měly být ze strany státu nějakým způsobem dotované, faktem je, že určitá prevence je povinná, což v současnosti u některých projektů je, ale pak také záleží na výběru, četnosti a efektivnosti některých akcí, kde rodiče sice musí poskytnout určitý finanční obnos, ale jsou již také školou osvědčené.

Zajímavým zjištěním také bylo, že jsou školy mnohdy „nuceny“ do některých nejmenovaných preventivních programů i přes nezáměr a odmítavé stanovisko MŠMT, že program není vhodnou formou primární prevence. V tomto směru jsem byla překvapená, jelikož si myslím, že by si škola měla volit účast dobrovolně.

## Závěr

Diplomová práce je zaměřena na šikanu na druhém stupni ZŠ, konkrétně na realizaci preventivních aktivit školními metodiky prevence. Práce obsahuje teoretickou a empirickou část.

První kapitola teoretické části se věnuje fenoménu šikany ve školním prostředí. Nejprve jsou vymezeny pojmy vztahující se k této problematice jako: rizikové chování, násilí, agrese a agresivita. Dále je definována šikana, zmíněny jsou její formy, fáze a směry. Následně je uvedena charakteristika oběti a agresora. V neposlední řadě je pozornost věnována také kyberšikaně, která je velkou hrozbou dnešní doby a ve školách se s tímto druhem šikany setkávají pedagogičtí pracovníci, čím dál častěji. Druhá kapitola je zaměřena na prevenci šikany a rizikového chování jako celku. Je zde uvedeno dělení a význam primární prevence. V podkapitole je uveden systém školské primární prevence zaměřen zejména na osobu a činnosti školního metodika prevence. Dále jsou zmíněny klíčové subjekty a dokumenty, týkající se primární prevence šikany. Středem pozornosti je zde tvorba Minimálního preventivního programu školy, kde jsou definovány důležité kroky pro jeho správnou tvorbu a je zde popsán vhodný postup při případném řešení šikany. Třetí kapitola se věnuje konkrétním metodickým pokynům k prevenci šikany, kterým je školní program proti šikanování, zmíněny jsou zásady a programy primární prevence, typy programů a konkrétní projekty primární prevence.

Čtvrtá kapitola se již týká empirické části, tedy realizovaného výzkumu a interpretaci výsledků. Pro výzkum jsem zvolila kvalitativně orientovaný přístup a pro sběr dat použila metodu polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovory byly kódovány pomocí kódovacích technik (otevřeného, axiálního a selektivního) na základě kterého poté vyplývala analýza – zakotvená teorie. Výzkumu se zúčastnilo šest metodiků prevence (dvě ženy a čtyři muži) v Olomouckém kraji s délkou praxe ve funkci metodika prevence 1- 8 let. Respondenti byli dotazováni v třech stěžejních oblastech: informovanosti, zkušenosti a přístupu k realizaci preventivních aktivit k problematice šikany a spolupráce. Hlavním cílem bylo podchytit a analyzovat zkušenosti školních metodiků prevence v oblasti primární prevence šikany a realizace preventivních aktivit na druhém stupni ZŠ. Dílčími cíli poté bylo: podchytit zkušenosti školních metodiků prevence v oblasti realizace preventivních aktivit na druhém stupni ZŠ, zmapovat preventivní strategie a programy na prevenci šikany; zjistit, s kým a jakým způsobem ŠMP na preventivních aktivitách

spolupracují; odhalit bariéry, limity na které školní metodici prevence narážejí při preventivní práci. Z analýzy rozhovorů je patrné, že žáci druhého stupně jsou pravidelně informováni o problematice šikany a rizikového chování. Primární prevence je realizována zejména v rámci třídnických hodin, což se jeví jako klíčové pro vytváření dobrých vtaů ve třídě a vytváření pozitivního klimatu. Dále prostřednictvím tradiční formy besed s odborníky nebo prostřednictvím specializovaných sdružení. Jako efektivní formy byly zmiňovány zážitkové programy (dramatizace...) dále také exkurze a výlety. Prevenci šikany upravuje především Minimální program školy, kde je zakomponována společně s dalšími druhy rizikového chování. Konkrétní strategie pro prevenci šikany, je většinou jako příloha tohoto dokumentu. Dále je součástí ŠVP a v některých případech zasazena do školního řádu. Z realizovaných rozhovorů je zjevné, že se této problematice věnuje vysoká pozornost a metodici prevence taktéž výrazně upozorňují i na nárůst tzv. kyberšikany, která je již také řešena v rámci primární prevence.

Oblast spolupráce je významnou složkou v rámci celého procesu. Týká se jak vedení školy, pedagogů, žáků a rodičů. Spolupráce metodiků prevence a výchovných poradců probíhá prostřednictvím pravidelných schůzek a řešení problémů, taktéž probíhá úzká spolupráce třídních učitelů s těmito pracovníky. Informace jsou dále předávány v rámci pedagogických rad pracovníků. Školy se dále snaží o aktivní zapojení rodičů do života školy. Spolupráce probíhá prostřednictvím osobních schůzek, telefonické či emailové komunikace. Někteří metodici prevence dávají rodičům i prostor pro vyjádření a názory k Minimálnímu preventivnímu programu. Troufám si říci, že vše je přístupné jak ze strany školy, tak rodičů a žáků. Samozřejmě nic není stoprocentní, ale pokud komunikace správně funguje, odráží se to i na poklesu projevů rizikového chování u žáků. Metodici jako častou bariéru při své práci zmiňovali problém malé časové dotace na svou práci v důsledku plného úvazku a bohužel ohodnocení nevalné, což spatřuji jako problém, jelikož se musí neustále odborně vzdělávat pro výkon této pozice a jsou na ně kladené určité nároky pro výkon této funkce.

Tímto považuji hlavní a dílčí cíle diplomové práce za naplněné. Přínos spatřuji v apelaci na důležitost primární prevence šikany a prevenci rizikového chování celkově a v poskytnutí případných efektivních námětů pro realizaci preventivních aktivit na druhém stupni základních škol. Realizace výzkumu mi umožnila proniknout do systému zajímavé a důležité práce metodika prevence na základních školách.



## Seznam zdrojů

BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. s. 197. ISBN 80-86642-08-9.

BENDL, Stanislav a kol. *Vychovatelství: Učebnice teoretických základů oborů*. Praha: Grada Publishing a.s., 2015. s. 312. ISBN 978-80-247-9763-2.

CRAIG, W.M., HAREL, Y. Bullying, physical fighting and victimization: In: CURRIE Candace et al. (Eds.), *Young people's health in context: International report from HBSC 2001/2002 survey*. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, p.133-134. ISSN 1020-8984.

Čech, Tomáš. *Nežádoucí sociálně patologické projevy školních dětí*. Zkola, 2005. [online] [cit.02-03-2018]. Dostupnost

z: <https://www.zkola.cz/rodice/socpatologjevy/socpatologjevyobecne/Stranky/%C4%8Cech-Tom%C3%A1%C5%A1-Ne%C5%BE%C3%A1douc%C3%AD-soci%C3%A1ln%C4%9B-patologick%C3%A9-projevy-%C5%A1koln%C3%ADch-d%C4%9Bt%C3%AD.aspx>

ČERNÁ, Alena et al. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013. 150 s. Psyché. ISBN 978-80-210-6374-7.

DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. 1. Vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. 189 s. 978-80-244-2642-6.

ESLEA Mike. Direct and indirect bullying: Which is more distressing? In: In: Österman, Karin (Ed.), *Indirect and Direct Aggression*. Frankfurt am Main, Peter Lang, 2010. ISBN: 978-3-631-60028-3.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výskumu*. 4., rozš. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2008. ISBN 978-80-223-2391-8.

GEISLEROVÁ, Elli et al. Mít přehled: „Průvodce informačními a poradenskými službami pro mládež v ČR.“ Národní institut pro další vzdělávání, 2012. s. 241. ISBN 978-80-87449-02-8.

GLASER, Barney. Remodeling Grounded Theory. *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum Qualitative Social Research*, 2004. [online] [cit.23-05-2018] Dostupné z: <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/607/1315>

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. 4. Vyd. Praha: Portál, 2010. s.797. ISBN 978-80-7367-686-5.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

JANOŠOVÁ, Pavlína, KOLLEROVÁ, Lenka aj. *Psychologie školní šikany*. 1. Vyd. Praha: Grada, 2016. s. 416. ISBN: 978-80-247-2992-3.

KNOTOVÁ, Dana. *Školní poradenství*. 1. Vyd. KNOTOVÁ, Dana. *Školní poradenství*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4502-2. Praha: Grada Publishing a.s., 2014. s. 264. ISBN 978-80-247-4502-2.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 1. Vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 2001. s. 255. ISBN 80-7367-014-3.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1.Vyd. Praha: Portál, 2011. 336 s. ISBN: 978-80-7367-871-5.

LAŠEK, Jan. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. 3. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. S.161. ISBN 978-80-7435-220-1.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2.Vyd. Praha:Grada Publishing, a.s.,2015. s. 192. ISBN 978-80-247-5309-6.

*Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních*. MŠMT. Praha, 2016. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>.

*Metodické doporučení k primární prevenci u dětí, žáků, studentů ve školách a školských zařízeních.* MŠMT. Praha, 2010. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

MIOVSKÝ, Michal a kol. *Primární prevence rizikového chování ve školství: monografie.* Praha: Psychiatrická klinika. 1. lékařská fakulta UK a Všeobecná fakultní nemocnice, Centrum adiktologie. Togga, 2010. s. 253. ISBN 978-80-87258-47-7.

MUNKOVÁ, Gabriela. *Sociální deviace: přehled sociologických teorií.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 168. ISBN 978-80-7380-398-8.

NANDA International. *Ošetřovatelské diagnózy. Definice a klasifikace 2012-2014 Vyd. 1.* Praha: Grada Publishing, a.s., 2013. s. 584. ISBN 978-80-247-4328-8.

*Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018.* MŠMT. Praha, 2013. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/28077>.

„Nech to být“. NNTB. [online] [cit. 19-03-2018]. Dostupnost z: <https://www.nntb.cz/o-projektu/>

NEŠPOR, Karel, CSÉMY Ladislav a Hana PERNICOVÁ. *Zásady efektivity primární prevence.* Praha: Sportpropag, 1999.

OLWEUS, Dan. Understanding and resech bullying: In Jimersons, S.H., Swearer, S.M., Espelage D.L. (Eds.). *Handbook of bullying in shools. An international perspective.* New York, Routledge, 2010. ISBN 0-203-86496-4.

*O primární prevenci rizikového chování.* NÚV. [online] [cit. 2017-12-11]. Dostupnost z: <http://www.nuv.cz/t/co-je-skolska-primarni-prevence-rizikoveho-chovani>

Pražské centrum primární prevence. *Manuál pro tvorbu minimálního preventivního programu.* Praha, 2010. Dostupné z: [pppkv.cz/dokumenty/manuál preventivní program001.pdf](http://pppkv.cz/dokumenty/manuál%20preventivní%20program001.pdf)

*Prevence šikany a násilí mezi dětmi a mladistvými.* Evropská WingTsun organizace, 2014. [online] [cit. 19-03-2018]. Dostupnost z: <http://www.ewto.cz/prevence-sikany-a-nasili-mezi-detmi-a-mladistvymi.html>

Prevence rizikového chování. [online] [cit. 2017-12-11]. Dostupnost z: <http://www.ostrovzl.cz/prevence/>

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. s.395 ISBN 978-80-262-0403-9.

PUGNEROVÁ, Michaela a Jana KVITOVÁ. *Přehled poruch psychického vývoje*. 1. Vyd. Praha: Grada, 2016. s.296. ISBN 978-80-247-5452-9.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Grada Publishing a.s ,1995. ISBN 80-7178-049-9.

ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu?* 1. Vyd. s. 160 Praha: Grada Publishing a.s., 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.

STRAUSS, A. L., CORBIN, J. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

Seznam certifikovaných organizací a programů primární prevence rizikového chování. MŠMT. [online] [cit.12-03-2018]. Dostupné z:<http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/seznam-certifikovanych-organizaci-a-programu-primarni-prevence>

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.[online] [cit.2017- 12-11]. Dostupnost z:[www.msmt.cz/uploads/nks\\_prevence\\_metodik.docx](http://www.msmt.cz/uploads/nks_prevence_metodik.docx).

*WingTsun pro děti a mládež*. Evropská WingTsun organizace, 2014. [online] [cit. 19-03-2018]. Dostupnost z: <http://www.ewto.cz/wingtsun-pro-deti-a-mladez.html>

## **Seznam zkratek**

Atd. – a tak dále

Apod. – a podobně

ČAPV – Česká asociace pedagogických výzkumů

MMP – Minimální preventivní program

MP – metodik prevence

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Např. – například

OSPOD – Orgán sociálně – právní ochrany dětí

ŠVP – školní vzdělávací program

Tj. – to je

Tzn. – to znamená

Tzv. – tak zvaný

## **Seznam obrázků**

Obrázek č.1: Paradigmatický model

Obrázek č.2: Schéma selektivního kódování

## **Seznam tabulek**

Tab. č. 1: První pomoc při počáteční šikaně

Tab. č. 2: Charakteristika respondentů

## Přílohy

Příloha č. 1: přepis rozhovoru - metodik prevence 1

Příloha č. 2: přepis rozhovoru – metodik prevence 2

Příloha č. 3: přepis rozhovoru – metodik prevence 3

Příloha č. 4: přepis rozhovoru – metodik prevence 4

Příloha č. 5: přepis rozhovoru – metodik prevence 5

Příloha č. 6: přepis rozhovoru – metodik prevence 6



Příloha č. 1: přepis rozhovoru - metodik prevence 1

**Jak často jsou žáci na druhém stupni ZŠ informováni o problematice šikany? Je informovanost podle vás dostačující?**

*„Témata jsou začleněna do ŠVP a třídnických hodin, problematika šikany a souvisejících témat je i součástí některých besed pro žáky. Podle mě je informovanost dostačující.“*

**Jakou formou jsou posilovány kompetence žáků k šikaně? (besedy...)**

*„Kompetence jsou posilovány formou diskuse se žáky, nácvik praktických dovedností především během výuky a třídnických hodin. Spolupráce probíhá s nejmenovanou preventivní skupinou, která realizuje besedy pro žáky, další akce dle aktuální nabídky.“*

**Existuje na vaší škole samostatný dokument upravující strategii k prevenci šikany? Popřípadě jakým způsobem je implementován do minimálního preventivního programu či zakotven v ŠVP?**

*„Ano – dokument týkající se prevence a řešení šikany je součástí školního řádu. V ŠVP je šikana a s ním související témata začleněna do jednotlivých předmětů. V preventivním plánu školy je pak tabulka s přehledem témat, která souvisí se šikanou. Součástí plánu preventivního plánu je krizový plán.“*

**Co spatřujete za nejvíce efektivní v rámci realizovaných preventivních aktivit?**

*„Myslím, že účinné jsou zážitkové metody, možnost vyzkoušet si prakticky konkrétní situace. Zaměření na budování pozitivního přístupu, nikoliv na odstrašování.“*

**Jaký pokrok, změny v postupech vnímáte v rámci prevence šikany v porovnání s minulostí?**

*„Pokrok vnímám v začlenění problematiky šikany, která se vztahuje na pedagogické pracovníky.“*

**Jakými kompetencemi by měl podle Vás disponovat metodik prevence případně výchovný poradce v preventivní práci?**

*„Měli by být především důslední při řešení problémů, komunikativní, empatičtí.“*

## **Jaké jsou Vaše cíle v rámci letošního preventivního programu?**

*„Naše cíle stanovené v preventivním plánu školy:*

- Pracovat na budování pozitivního přístupu žáků ke škole.*
- Poskytnout spolu s výchovnou poradkyní a školní speciální pedagožkou metodickou podporu vyučujícím v rámci společného vzdělávání.*
- Spolupráce s třídními učiteli při vytváření zdravého klimatu ve třídách.*
- Předcházet rizikovému chování.*
- Pokračovat v již zavedených a osvědčených tradicích.*
- Spolupracovat s rodiči žáků, nadále se snažit o jejich zapojení do života školy.*
- Monitorování problémových míst ve školním areálu.*
- Poskytnutí pomoci žákům v případě školního neúspěchu a sledování těchto žáků (spolupráce s TU).*
- Spolupráce s institucemi zapojenými do systému primární prevence, zapojovat do života školy i rodiče žáků.“*

## **Co byste chtěl/a do budoucnosti změnit v rámci vaší preventivní práce? ( forma, frekvence...)**

*„V současné době se nedaří plně začlenit třídnické hodiny, v jejich realizaci vidím smysl pro budování třídních kolektivů.“*

## **Co zlepšuje vaši preventivní práci a kde naopak pocít'ujete bariéry, limity, mezery?**

*„Kladně hodnotím spolupráci s třídními učiteli, výchovnou poradkyní, pravidelné schůzky školního poradenského pracoviště – předávání novinek, aktuální situace.“*

### **...A mínusy?**

*Mínusy spatřuji v nedostatku času, v důsledku plného úvazku.“*

## **Jakým způsobem probíhá spolupráce školního metodika prevence a výchovného poradce?**

*„Naše spolupráce probíhá formou společné účasti na pohovorech se žáky a rodiči, domlouvání strategií. Dále pak v pravidelných schůzkách školního poradenského pracoviště 1x měsíčně (vedení školy, výchovný poradce, školní metodik prevence, speciální pedagog).“*

**Na jakém principu funguje Vaše spolupráce s třídními učiteli v oblasti prevence rizikového chování?**

*„Pravidelně si předáváme informace o jednotlivých třídách – společně se domlouváme na postupu v případě problémů. Společně se účastníme i pohovorů se žáky a rodiči.“*

**Jakým způsobem probíhá spolupráce s rodiči?**

*„Rodiče se snažíme zapojit do života školy a budování tak pozitivního vztahu ke škole. Důležitá je i účast rodičů na pohovorech a výchovných komisích.“*

Příloha č. 2: přepis rozhovoru – metodik prevence 2

**Jak často jsou žáci na druhém stupni ZŠ informováni o problematice šikany? Je informovanost podle vás dostačující?**

*„Žáci jsou informováni pravidelně prostřednictvím besed, třídnických hodin, preventivních programů.“*

**A stačí to?**

*„Myslím, že informovanost je dostačující.“*

**Jakou formou jsou posilovány kompetence žáků k šikaně? (besedy...)**

*„Tak, jak jsem zmínila v první otázce pravidelně v třídnických hodinách, preventivních programech a besed.“*

**Existuje na vaší škole samostatný dokument upravující strategii k prevenci šikany? Popřípadě jakým způsobem je implementován do minimálního preventivního programu či zakotven v ŠVP?**

*„Strategie k prevenci šikany je zařazen do Preventivního programu školy.“*

**Co spatřujete za nejvíce efektivní v rámci realizovaných preventivních aktivit?**

*„.....Myslím, že nejvíce efektivní je forma zážitkových programů.“*

**Jaký pokrok, změny v postupech vnímáte v rámci prevence šikany v porovnání s minulostí?**

*„Je větší informovanost. Klasická šikana ustupuje a nahrazuje ji kyberšikana.“*

**Jakými kompetencemi by měl podle Vás disponovat metodik prevence případně výchovný poradce v preventivní práci?**

*„Větší časová dotace na práci preventisty. Jinak by měl být empatický, komunikativní, důvěryhodný jak u žáků, tak rodičů.“*

**Jaké jsou Vaše cíle v rámci letošního preventivního programu?**

*„Udržet pozitivní, bezpečné a příjemné klima na naší škole.“*

**Co byste chtěl/a do budoucnosti změnit v rámci vaší preventivní práce? ( forma, frekvence...)**

*„Určitě více spolupracovat s třídními učiteli na realizaci preventivní práce.“*

**Co zlepšuje vaši preventivní práci a kde naopak pocítujete bariéry, limity, mezery?**

*„Ještě nevím, studuji metodika prevence 250 hod.“*

**Jakým způsobem probíhá spolupráce školního metodika prevence a výchovného poradce?**

*„Častá komunikace a společné řešení problémů.“*

**Na jakém principu funguje Vaše spolupráce s třídními učiteli v oblasti prevence rizikového chování?**

*„Komunikace, porady.“*

**Jakým způsobem probíhá spolupráce s rodiči?**

*„Komunikace prostřednictvím emailu, telefonu, osobní schůzky.“*

**Děkuji**

**Jak často jsou žáci na druhém stupni ZŠ informováni o problematice šikany? Je informovanost podle vás dostačující?**

*„Žáci jsou informováni poměrně často, s vymezením pojmu šikana se setkávají běžně ve vyučovacích předmětech – výchovách, v běžném životě školy – při rozebírání případů hraničících se šikanou, v chování se vzájemně k sobě ve třídě i s ostatními žáky školy – v třídnických hodinách, při besedách s odborníky, Dramacentrem atd.“*

**Jakou formou jsou posilovány kompetence žáků k šikaně? (besedy...)**

*„Posilovány jsou formou třídnických hodin, samostatné práce a vyhledávání informací na dané téma, herní formy ve výchově ke zdraví a občanské výchově, besedy (PČR, zástupce obecní policie), dramatizací a hrou Dramacentrum Olomouc (šikana, kyberšikana), dotazníky, rozhovory.“*

**Existuje na vaší škole samostatný dokument upravující strategii k prevenci šikany? Popřípadě jakým způsobem je implementován do minimálního preventivního programu či zakotven v ŠVP?**

*„Zcela samostatný dokument o šikaně neexistuje, je součástí Minimálního preventivního programu školy.“*

**Co spatřujete za nejvíce efektivní v rámci realizovaných preventivních aktivit? (+ příklady dobré praxe)**

*„Třídnické hodiny, besedy s hrou a dramatizací – prožitkové akce, rozbor reálných případů.“*

**Jaký pokrok, změny v postupech vnímáte v rámci prevence šikany v porovnání s minulostí?**

*„Velký pokrok při řešení patologických jevů, tedy i šikany, je schopnost již zkušených pedagogů odhalit šikanu už v jejím raném stádiu. V naší škole jsme se setkali častěji se šikanou verbální, s neverbální pouze v jejich začátcích, které se podařilo úspěšně vyřešit na půdě školy. Jiným, velmi závažným problémem, je kyberšikana, jako nový druh šikany, kde je odhalení a prokázání složitější. Ojedinělý případ vážné situace už nebyl řešen školou, ale byl předán policii ČR.“*

*„Žáci bývají vnímaví i k odborníkům jiných profesí, např. policie, hodně ke zlepšení situace přispívají besedy, kde na ukázkách reálných případů bývají ukázány i následné postihy pachatelů.“*

**Jakými kompetencemi by měl podle Vás disponovat metodik prevence případně výchovný poradce v preventivní práci?**

*„Vzdělání v oboru, empatie, komunikace, otevřenost, opravdovost, důvěra u dětí i rodičů, zájem vykonávat pozici školního metodika prevence, osobní a odborné předpoklady, přirozená autorita kolegů, zájem o další vzdělávání, ochotu věnovat dostatek času své pracovní pozici.“*

**Jaké jsou Vaše cíle v rámci letošního preventivního programu?**

*„všeobecné posílení sociálního klimatu školy“*

*„účast na besedách Dramacentra Olomouc, zvládnutí jednorázových i celoročních programů podle vybraných témat pro dané ročníky“*

*„účast na besedách PČR a besedě s obecním policistou“*

*„účast na besedách s odborníky P – centra Olomouc“*

*„vytvořit ucelený adresář spolupracujících institucí i jednotlivců – odborníků“*

*„zabezpečit lepší materiální podmínky pro výuku VkO a Rv“*

*„zařadit nově zcela samostatný blok besed zaměřený na kyberšikanu“*

**Co byste chtěl/a do budoucnosti změnit v rámci vaší preventivní práce? (forma, frekvence...)**

*„Zřízení uceleného fungujícího systému se začleněním a spoluprací výchovného poradce.“*

**Co zlepšuje vaši preventivní práci a kde naopak pocít'ujete bariéry, limity, mezery?**

*„Zlepšení vnímám v pozitivních reakcích u žáků, znalosti problému, využití daných vědomostí v praxi. Mezery - věnovat se práci metodika ve „volném čase“.... po úsilí v dalším studiu a získání potřebného vzdělání nemá metodik zkrácený pracovní úvazek, není nijak ohodnocen, tato funkce nemá žádné zvýhodnění. Snad pouze ve školství ještě existuje taková situace, kdy po studiu a odvedené práci není ohodnocení žádné.“*

## **Jakým způsobem probíhá spolupráce školního metodika prevence a výchovného poradce?**

*„Spolupráce je velmi úzká, metodik je seznámen s prací výchovného poradce, s novými situacemi a jejich řešením, zabývá se přihláškami na střední školy i učební obory, záškoláctvím, problémem slabých žáků...“*

## **Na jakém principu funguje Vaše spolupráce s třídními učiteli v oblasti prevence rizikového chování?**

*„Třídní učitel je klíčovou osobou pro jemu svěřené žáky. Měl by vědět vše o dění ve třídě a vztazích mezi dětmi. S kladnými i zápornými názory se na něj mohou obracet rodiče, ale především žáci. Ty by měl vést k tomu, aby se nebáli vyjádřit svůj názor a v rámci slušných mezí jej dokázali co nejlépe vysvětlit. Nešťastným řešením bývá, že třídní učitel vyučuje ve své třídě pouze pár hodin týdně a nezvládne tudíž zajistit výše zmíněné. Nicméně na školách I. stupně se tak děje minimálně. Třídní učitelé jsou důležitými realizátory Minimálního preventivního programu (dále jen MPP). Předpokládá se, že znají svou třídu a její specifika natolik, aby citlivě uplatňovali, kdykoliv je potřeba, metody popsané programem. Spolupracují se školním metodikem prevence při výskytu jakéhokoliv problému.“*

## **Jakým způsobem probíhá spolupráce s rodiči?**

*„Při spolupráci a komunikaci s rodiči je zapotřebí si uvědomovat a brát na zřetel jisté skutečnosti: vyvarovat se obecných frází o dítěti, problém řešit bezodkladně a zcela konkrétně, informovanost rodičů telefonicky nebo osobně, přizpůsobit se výběrem času i prostředím rodičům, přizvání výchovného poradce např. při výbušnosti jednoho či obou rodičů.“*



Příloha č. 4: přepis rozhovoru – metodik prevence 4

**Jak často jsou žáci na druhém stupni ZŠ informováni o problematice šikany? Je informovanost podle vás dostačující?**

*„Žáci na druhém stupni mají šikanu jako jedno z hlavních témat v předmětu výchovy ke zdraví v 7. a v 9. třídě. Dále je toto téma součástí třídnických hodin, ve kterých třídní učitelé zjišťují míru spolupráce třídy a sounáležitosti.*

**Jakou formou jsou posilovány kompetence žáků k šikaně? (besedy...)**

*Během každého školního roku jsou na škole pořádány besedy s organizací Sdružení D a šikana bývá také součástí programu organizace Poradna pro ženy a dívky. Všichni učitelé podávají pravidelně informace o případných náznacích šikany jak metodikovi prevence, tak i výchovnému poradci. Dále naše škola úzce spolupracuje i s některými rodiči, kdy například tatínek naší žákyně z 9. třídy, který pracuje jako policajt a dělá programy pro školy, k nám na školu chodí každý rok přednášet o šikaně.“*

**Existuje na vaší škole samostatný dokument upravující strategii k prevenci šikany? Popřípadě jakým způsobem je implementován do minimálního preventivního programu či zakotven v ŠVP?**

*„Šikana je jedním z hlavních témat minimálního preventivního programu a je široce rozpracován.“*

**Co spatřujete za nejvíce efektivní v rámci realizovaných preventivních aktivit? (+ příklady dobré praxe)**

**Jaký pokrok, změny v postupech vnímáte v rámci prevence šikany v porovnání s minulostí?**

**Jaké jsou Vaše cíle v rámci letošního preventivního programu?**

**Co byste chtěl/a do budoucnosti změnit v rámci vaší preventivní práce? ( forma, frekvence...)**

**Co zlepšuje vaši preventivní práci a kde naopak pociťujete bariéry, limity, mezery?**

*„Všichni učitelé samozřejmě vedou žáky k tomu, aby své problémy neřešili násilím, ale aby si dokázali o tom promluvit a veškeré spory řešit domluvou či dohodou. Dále jsou žáci vedeni k tomu, aby spolupracovali s pedagogy a nebáli se vyjádřit své obavy či problémy*

*nebo informovat o sporech, kterými byli svědky. Škola pořádá různé projekty a výlety či exkurze, při kterých mimo jiné i kladou velký důraz na utužování kolektivu. Žáci jsou uvolněnější a sdílnější, pokud jim vytvoříme pro ně příjemné prostředí, tudíž někdy jdeme s žáky například do parku, kde si sedneme do kolečka a diskutujeme o školním a i o rodinném životě.“*

**Jakými kompetencemi by měl podle Vás disponovat metodik prevence případně výchovný poradce v preventivní práci?**

*„Každý učitel i metodik prevence by měl být empatický, aby se dokázal vcítit do problému a do dítěte. Dále by měl být komunikativní, společenský, vnímavý a měl by se umět rozhodnout. Měl by být kompetentní k řešení problémů.“*

**Jakým způsobem probíhá spolupráce školního metodika prevence a výchovného poradce?**

*„Spolupráce s výchovným poradcem probíhá velmi úzce, minimálně jednou měsíčně se scházíme.“*

**Na jakém principu funguje Vaše spolupráce s třídními učiteli v oblasti prevence rizikového chování?**

*„Dále na každé pedagogické radě je vyhrazené okénko pro konzultaci náznaků šikany v různých třídách a všichni učitelé mají možnost se k tomu vyjádřit a navrhnout řešení. Od letošního školního roku navíc funguje na naší škole školní psycholožka, se kterou také spolupracujeme, a navíc ona sama si bere ve třídách občas nějaké hodiny, aby s žáky prodiskutovala jejich vztahy.“*

**Jakým způsobem probíhá spolupráce s rodiči?**

*„Rodiče jsou samozřejmě ihned informováni v případě výskytu veškerých patologických jevů a než dojde k zakročení je náš postup s nimi konzultován.“*

Příloha č. 5: přepis rozhovoru – metodik prevence 5

**Jak často jsou žáci na druhém stupni ZŠ informováni o problematice šikany? Je informovanost podle vás dostačující?**

*„Žáci jsou informováni v rámci předmětů Výchova ke zdraví a Výchova k občanství, kde je těmto tématům věnováno několik hodin, průběžně po celý rok se vracíme k šikaně v rámci třídnických hodin a komunitních kruhů. Myslím si, že informovanost je dostačující.“*

**Jakou formou jsou posilovány kompetence žáků k šikaně? (besedy...)**

*„Kromě výuky v předmětech a třídnických hodin realizujeme 1x ročně projekt o rizikovém chování, kde tradičně bývá i téma šikany, dále se zabývají žáci v hodinách Informatiky bezpečným chováním na internetu a kyberšikanou.“*

**Existuje na vaší škole samostatný dokument upravující strategii k prevenci šikany? Popřípadě jakým způsobem je implementován do minimálního preventivního programu či zakotven v ŠVP?**

*„Strategie pro případ šikanování je součástí ŠVP jako jeho příloha.“*

**Co spatřujete za nejvíce efektivní v rámci realizovaných preventivních aktivit? (+ příklady dobré praxe)**

*„Nejefektivnější je, když mají učitelé dobré vztahy se žáky, zajímají se o problémy žáků, pravidelně pořádají komunitní kruhy, umějí žáky vyslechnout. Více než přednášky jsou efektivní diskuze nebo zážitkové programy / Sdružení D Olomouc, Divadlo Nabalkoně Olomouc apod./ . Zajímavé pro žáky jsou i některé filmy o konkrétních případech šikany.“*

**Jaký pokrok, změny v postupech vnímáte v rámci prevence šikany v porovnání s minulostí?**

*„Pokrok je právě v tom, že se tematice věnuje větší pozornost, využívají se interaktivní metody, zapojení žáků.“*

**Jakými kompetencemi by měl podle Vás disponovat metodik prevence případně výchovný poradce v preventivní práci?**

*„Školní metodik prevence by měl být dobrý organizátor, měl by mít přehled o institucích a organizacích, které se zabývají rizikovým chováním, měl by projít školením ohledně komunitních kruhů popř. sociálním výcvikem, měl by umět dobře spolupracovat s kolegy.“*

**Jaké jsou Vaše cíle v rámci letošního preventivního programu?**

*„Cíle jsou podobné jako v minulých letech – informovat žáky dostatečně o všech oblastech rizikového chování, umožnit jim zapojit se do diskuze o problémech, minimalizovat projevy rizikového chování, udržení optimálního klimatu školy.“*

**Co byste chtěl/a do budoucna změnit v rámci vaší preventivní práce? ( forma, frekvence...)**

*„Změny bych uvítala v oblasti financování akcí v rámci prevence /většinou si akce hradí děti samy/- prevence je povinná, tudíž by ji měl stát dotovat. Dále by mělo konečně dojít ke slibovanému snížení vyučovací povinnosti u ŠMP, aby mohli prevenci věnovat více času.“*

**Co zlepšuje vaši preventivní práci a kde naopak pocítujete bariéry, limity, mezery?**

*„Moji práci zlepšuje pozitivní přístup vedení školy a kolegů / naopak negativní přístup mě omezuje/. Jako problém vnímám někdy nepochopení ze strany rodičů. Malá praxe učitelů v oblasti sociálního výcviku, práce s kolektivem a se skupinovou dynamikou.“*

**Jakým způsobem probíhá spolupráce školního metodika prevence a výchovného poradce?**

*„Některé akce plánujeme společně, společně konáme komunitní kruhy a pohovory se žáky, konzultujeme jednotlivé problémy – sedíme spolu v kabinetě.“*

**Na jakém principu funguje Vaše spolupráce s třídními učiteli v oblasti prevence rizikového chování?**

*„S třídními učiteli se o rizikovém chování bavíme v rámci porad, konzultuji s nimi přístup k problematickým žákům nebo k celému kolektivu, někdy navštěvuji komunitní kruhy tříd.“*

**Jakým způsobem probíhá spolupráce s rodiči?**

*„Minimální preventivní program je přístupný na webu školy, rodičům posíláme každoročně výzvu ke spolupráci hlavně v oblasti šikany, informujeme je v rámci třídních schůzek, při individuálních pohovorech.“*

Příloha č. 6: přepis rozhovoru – metodik prevence 6

**Jak často jsou žáci na druhém stupni ZŠ informovaní o problematice šikany? Je informovanost podle vás dostačující?**

*„Myslím si, že povědomí a informovanost žáků z naší strany je dostačující, i když je samozřejmě vždycky co zlepšovat. Témata jsou zasazena do ŠVP, takže se vyskytují v pravidelných intervalech v průběhu školního roku, jsou zařazeny do třídnických hodin. Pořádáme besedy pro žáky především druhého stupně celkově v oblasti rizikového chování (užívání návykových látek..).“*

**Jakou formou jsou posilovány kompetence žáků k šikaně? (besedy...)**

*„Nejčastější realizovanou formou jsou besedy a začlenění témat šikany a dalších do třídnických hodin. Myslím, že správná práce s třídním kolektivem a přístup třídních, ale i ostatních učitelů k jednotlivým osobnostem „je základ“.“*

**Existuje na vaší škole samostatný dokument upravující strategii k prevenci šikany? Popřípadě jakým způsobem je implementován do minimálního preventivního programu či zakotven v ŠVP?**

*„No...Šikana je součástí ŠVP, pak je zakomponována do jednotlivých hodin. Dále součástí Minimálního preventivního programu školy a školního řádu“*

**Co spatřujete za nejvíce efektivní v rámci realizovaných preventivních aktivit?**

*„Nejefektivnější je, jak už jsem říkal dobrá práce se třídou.“*

**A ještě nějaká?**

*... a pak také forma zážitkových programů, která žáky zaujme.“*

**Jaký pokrok, změny v postupech vnímáte v rámci prevence šikany v porovnání s minulostí?**

*„Řekl bych, že celkově se této problematice věnuje větší pozornost a je větší informovanost, což je dobře. V současnosti se setkáváme spíše i z jednou z forem šikany tj kyberšikanou.“*

**Jakými kompetencemi by měl podle Vás disponovat metodik prevence případně výchovný poradce v preventivní práci?**

*„Měl by být empatický, schopný naslouchat, zodpovědný, důsledný.“*

### **Jaké jsou Vaše cíle v rámci letošního preventivního programu?**

*„Mezi hlavní cíle naší školy patří budování optimálního klimatu školy a jednotlivých tříd, vedení dětí ke zdravému životnímu stylu, průběžné mapování aktuální situace výskytu sociálně patologických jevů, které umožní včasnou prevenci, začlenění prevence rizikového chování do ŠVP a třídnických hodin, uplatňování různých metod prevence rizikového chování, dobrá a aktivní spolupráce mezi spolupracovníky, žáky a rodiči.“*

### **Co byste chtěl/a do budoucnosti změnit v rámci vaší preventivní práce? ( forma, frekvence...)**

*„Zachovat a stále zlepšovat bych chtěl realizaci preventivních aktivit v třídnických hodinách. Také inovovat formy prevence.“*

### **Co zlepšuje vaši preventivní práci a kde naopak pocít'ujete bariéry, limity, mezery?**

*„Funguje zde dobrá komunikace mezi spolupracovníky, což je nesmírně důležité.“*

#### **A jaké vnímáte bariéry?**

*Jisté bariéry jsou občas v komunikaci s rodiči, né vždy jsou například ochotni spolupracovat při řešení problémů nebo tomu nepřisuzují důležitost, tam kde by to bylo vhodné, ale je to individuální.“*

### **Jakým způsobem probíhá spolupráce školního metodika prevence a výchovného poradce?**

*„Spolupráce probíhá na základě pravidelných schůzek, spolupráce při řešení problémů, práce s třídním kolektivem, konzultace strategií.“*

### **Na jakém principu funguje Vaše spolupráce s třídními učiteli v oblasti prevence rizikového chování?**

*„Dostávám informace o jednotlivých třídách a naopak. Společně se domlouváme na postupech prevence, řešení problému. Jsem přítomen u pohovorů s žáky a rodiči.“*

**Jakým způsobem probíhá spolupráce s rodiči?** „Snažíme se rodiče aktivně zapojit do života školy, což se daří někdy více, někdy méně. Zejména probíhá však v rámci osobních schůzek.“

**Děkuji Vám**